

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Výklad Komenského diela Labyrint sveta a raj srdca v diele Jana Patočku
Bakalárska práca

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bianka Tóthová**
Osobní číslo: **H17075**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Téma práce: **Výklad Komenského diela Labyrint sveta a raj srdca v diele Jana Patočku**
Zadávací katedra: **Katedra filozofie**

Zásady pro vypracování

Bakalárska práca sa zameria na výklad Komenského diela Labyrint sveta a raj srdca v diele Jana Patočku. Patočkov výklad Labyrintu organicky naväzuje na jeho úsilie na poli fenomenologickej filozofie a na poli filozofie dejín. Bakalárska práca ukáže vnútornú myšlienkovú súvislosť Patočkovho výkladu labyrintu s jeho premýšľaním o otázkach týkajúcich sa Európy a doby poeurópskej, s motívom starostlivosti o dušu (téma otvorenej a uzavrenej duše), s náukou o troch pohyboch existencie a s úvahami o vlastnej a nevlastnej existencii.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- KOMENSKÝ, Jan Amos. Labyrint světa a ráj srdce. In: Dilo Jana Amose Komenského. Díl 3. 1.vydání. Praha: Academia, 1978.
- PATOČKA, Jan. Komeniologické studie, I. díl. 1. vydání. Sebraných spisů Jana Patočky, Praha: Oikoymenh, 1997.
- PATOČKA, Jan. Komeniologické studie, II. díl. 1. vydání. Sebraných spisů Jana Patočky, Praha: Oikoymenh, 1998.
- PATOČKA, Jan. Komeniologické studie, III. díl. 1. vydání. Sebraných spisů Jana Patočky, Praha: Oikoymenh, 2003.
- PATOČKA, Jan. Úvod do fenomenologické filosofie. Praha: OIKOYMENH, 2003.
- PATOČKA, Jan.: Doba poevropská a její duchovní problémy, in: Patočka, J.: Péče o duši II, Praha: Oikoymenh 1999.
- SCHIFFEROVÁ, Věra. Jan Amos Komenský – portrét filosofa. In: Jan Patočka a novoveká filozofia. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014.
- SCHIFFEROVÁ, VĚRA. Komenský jako inspirace pro „poevropské období“. In Stojka, R. – Škára, M. (eds.). Patočka a dejiny filozofie. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, p. 94-108.
- SCHIFFEROVÁ, VĚRA. Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy. In Leško, V. – Stójka, R. a kol. Patočka a filozofia 20. storočia. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, p. 531-551.
- SCHALLER, Klaus. Comenius 1992. Academia Richarz, 1992.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Věra Schifferová, CSc.**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. června 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Filip Grygar, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. března 2019

Prehlásenie

Prehlasujem: Túto prácu som vypracovala samostatne. Všetky literárne pramene a informácie, ktoré som v práci využila, sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Bola som zoznámená s tým, že sa na moju prácu vzťahujú práva a povinnosti vyplývajúce zo zákona č. 121/2000 Sb., o práve autorskom, o právach súvisiacich s právom autorským a o zmene niektorých zákonov (autorský zákon), v znení neskorších predpisov, predovšetkým so skutočnosťou, že Univerzita Pardubice má právo na uzavretie licenčnej zmluvy o použití tejto práce ako školského diela podľa § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tým, že pokiaľ dôjde k užitiu tejto práce mnou alebo bude poskytnutá licencia o užití inému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávnená odo mňa požadovať primeraný príspevok na úhradu nákladov, ktoré na vytvorenie diela vynaložila, a to podľa okolností až do jej skutočnej výšky.

Beriem na vedomie, že v súlade s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o zmene a o doplnení ďalších zákonov (zákon o vysokých školách), v znení neskorších predpisov, a smernicou Univerzity Pardubice č. X/2019 Pravidla pre odovzdávanie a zverejňovanie a formálnu úpravu záverečných prác, v znení neskorších dodatkov, bude práca zverejnená prostredníctvom Digitálnej knižnice Univerzity Pardubice.

V Pardubiciach dňa 29. 6. 2020

Bianka Tóthová

Podakovanie

Rada by som touto cestou poďakovala Phdr. Věre Schifferovej, Csc. za jej ľudský prístup, ochotu a trpezlivosť. Tiež za konštruktívne pripomienky a veľmi príjemnú spoluprácu. Veľké ďakujem patrí mojím najbližším za ich nesmiernu podporu počas celej doby mojich štúdií.

ANOTÁCIA

Bakalárska práca je zameraná na problematiku Komenského *Labyrintu* v zábere Jana Patočku. Patočkov výklad organicky naväzuje na jeho úsilie na poli fenomenologickej filozofie a filozofie dejín. Bakalárska práca ukáže vnútornú myšlienkovú súvislosť Patočkovho výkladu *Labyrintu* s jeho premýšľaním o otázkach týkajúcich sa Európy a doby poeurópskej, s motívom starosti o dušu, téma otvorenej a uzavretej duše, s náukou o troch pohyboch existencie a s úvahami o vlastnej a nevlastnej existencii. Patočka pristupoval k dielu ako filozof a fenomenológ.

Pre hlbšie premýšľanie *Labyrintu* využijeme interpretáciu ukrajinského slavistu Dmytra Čyževského, ktorý ku Komenského dielu pristupoval z hľadiska histórie a literárneho spracovania, a tým nám poskytol nový a celistvý materiál.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

fenomenológia, doba poeurópska, otvorená duša, uzavretá duša, vlastná existencia, nevlastná existencia, tri pohyby existencie, pedagogika obratu

TITLE

Interpretation of Labyrinth of the world and paradise of the hearth by J.A. Comenius in the studies of Jan Patočka

ANNOTATION

The bachelor thesis is focused on the issue of Comenius' Labyrinth from the perspective of Jan Patočka. Patočka's interpretation follows organically on his effort in the field of phenomenological philosophy and philosophy of history as well. The thesis shows the inner ideas connection of Patočka's interpretation of the Labyrinth in accordance with his way of thinking about the questions related to Europe and the post-European age, with the motive of soul care, the theme of an open and closed soul, the doctrine of three movements of existence and reflections on authentic and non authentic existence. Patočka approached the work as a philosopher and phenomenologist. For a deeper reflection on the Labyrinth, we use the interpretation of the Ukrainian slavist Dmytro Chyzhevsky, who approached Comenius' work from the point of view of history and literary processing and thus provided us with new and holistic material.

KEYWORDS

phenomenology, post-European age, open soul, closed soul, authentic existence, non authentic existence, three movements of existence, pedagogy

OBSAH

ÚVOD	9
1 DMYTRO ČYŽEVSKYJ K LABYRINTU SVETA	11
2 VLASTNÝ A NEVLASTNÝ SPÔSOB EXISTENCIE.....	20
2.1 Nevlastný spôsob existencie.....	20
2.1.1 Naladenie	21
2.1.2 Porozumenie	22
2.1.3 Reč.....	23
2.2 Vlastný spôsob existencie	25
2.2.1 Úzkosť.....	25
2.2.2 Zjav svedomia.....	26
2.3 Autentická a neautentická existencia v Labyrinte	28
3 EURÓPA A DOBA POEURÓPSKA	30
3.1 Európska epocha.....	31
3.2 Doba poeurópska	32
3.3 Tri pohyby existencie a cesta k otvorenej duši.....	35
3.3.1 Tri pohyby existencie	36
3.3.2 Pútnik z <i>Labyrintu</i> a otvorená duša.....	39
3.4 Pedagogika obratu	42
ZÁVER.....	47
POUŽITÁ LITERATÚRA	51

ÚVOD

Bakalárska práca je zameraná na problematiku Komenského *Labyrintu* v zábere Jana Patočku. Patočkov výklad organicky naväzuje na jeho úsilie na poli fenomenologickej filozofie a filozofie dejín.

Hneď v úvode práce je mojou povinnosťou predstaviť Komenského dielo *Labyrint sveta a raj srdca*. Dielo, námet, historické okolnosti jeho vzniku, to všetko je v našom prostredí dobre známe. Aby som sa vyhla nebezpečenstvu toho, že úvodné informácie budú pôsobiť všedne, rozhodla som *Labyrint* uviesť na základe výnimočných štúdií Dmytra Čyževského. Tieto jeho štúdie sú pre prácu pojednávajúcu o výklade *Labyrintu* nanajvyš relevantné, pretože ako Čyževskij, tak Patočka boli Husserlovými žiakmi, osobne sa poznali a po niekoľko desaťročí udržiavali písomný kontakt. Napriek tomu k *Labyrintu* pristupujú odlišne. Čyževskij z pozície literárnej vedy, zatiaľ čo Patočka dôsledne filozoficky. Čyževskij v prvej časti svojho diela *K Labyrintu sveta* pojednáva o štylistických, v druhej o tematických vlastnostiach *Labyrintu* a nabáda k premýšľaniu niekoľkých nových otázok.¹ My sa zameriame na tematické vlastnosti *Labyrintu* a čo najpresnejšie ich vymedzíme. Následne ozrejmime Čyževského tvrdenie, že Komenského *Labyrint* bol postavený na báze *negatívnej alegórie*.

V ďalšej časti sa vydáme na odvážnu cestu Patočkovej komparácie Komenského *Labyrintu* s Heideggerovou koncepciou *vlastnej a nevlastnej existencie*. Patočka analyzoval, vysvetľoval a ďalej rozvádzal Heideggerovu analýzu ľudského bytia.² Najskôr si vysvetlíme *nevlastný spôsob existencie* pomocou štruktúrnych momentov pobytu, a to *naladenosti, porozumenia a reči*. Hneď potom pripojíme *vlastný spôsob existencie*, ktorý si najlepšie ujasníme na základe štruktúrnych momentov pobytu, a to *úzkosti a svedomia*. Po tejto analýze dokážeme Patočkove tvrdenie, že všetky fenomény, ktoré Heidegger analyzuje ontologicky, sú v ontickom útvare dávno známe, a to v Komenského diele *Labyrint sveta a raj srdca*.³

¹ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: Komeniologické bádání Dmytra Čyževského. In: ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*. Sv. 26. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR 2017, s. 14.

² Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy. In: Leško, V. – Stójka, R. a kol. *Patočka a filozofia 20. storočia*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 539.

³ Srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologickej filozofie*. Praha: OIKOYMENH 1993, s. 147. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy*, s. 539.

Fenomenológia, filozofia dejín a dejiny filozofie vytvárajú u Patočku organický celok s hlbokým a prednostným záujmom o problém európskej civilizácie.⁴ Komenský sa v Patočkovom historicko-filozofickom zábere neocitol náhodne. Videl v ňom mysliteľa, ktorého idey predstavujú alternatívu k novovekému racionalistickému subjektivismu.⁵ Na počiatku stála *Európska epocha* zrodená zo sokratovsko-platónskej myšlienky starostlivosti o dušu, tá však zanikla, pretože na túto starostlivosť zabudla a nahradila ju starosť o zmocnenie sa sveta.⁶ Ukážeme si myšlienkovú súvislosť Patočkovho záujmu o duchovné problémy *doby poeurópskej* s Komenského *pedagogikou*. Budeme sa pýtať po východisku z *doby poeurópskej*. Vysvetlíme si *tri pohyby existencie*, ktorými Patočka charakterizuje život, *uzavretú dušu*, ktorá vidí všetko len perspektíve zmocňovania, *otvorenú dušu*, ktorá je schopná *pedagogiky obratu*, založenej na Komenského *výchove*.

⁴ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: Komenský jako inspirace pro „poevropské období“. In: Stojka, R. – Škára, M. (eds.). *Patočka a dejiny filozofie*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 94.

⁵ Srv. ibidem, s. 94.

⁶ Srv. PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: PATOČKA, J.: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 210, 228. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy*, s. 544.

1 DMYTRO ČYŽEVSKYJ K LABYRINTU SVETA

Rada by som vyzdvihla prácu Jany Stejskalovej, ktorá v úvode knihy *K Labyrintu sveta*, prispela podnetnou a precízne vypracovanou štúdiou s názvom *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, na ktoré sa budeme v tejto kapitole taktiež odkazovať.

Labyrint sveta a raj srdca je snád' najznámejším Komenského dielom, ktoré bolo podrobené mnohým analýzám, a to nie len z pera českých, ale aj zahraničných autorov.⁷ Pre našu prácu bude kľúčová interpretácia ukrajinského slavistu Dmytra Čyževského, ktorý je predným znalcom Komenského života a diel. Jeho dielo *K Labyrintu sveta* prináša ucelený pohľad, poskytuje bohatý a celistvý materiál pre hlbšie premýšľanie Komenského *Labyrintu*.⁸ Čyževskij k *Labyrintu* pristupoval z hľadiska literárneho spracovania a histórie, pričom Patočka ako filozof a fenomenológ. Je nutné podotknúť, že Čyževskij bol Patočkovým vrstevníkom, poznali sa, a tiež si písali listy, ktoré sú prístupné vo zväzku *Korespondence s komeniologym II*.⁹ Patočka charakterizuje Čyževského ako človeka mimoriadne znalého literatúry, ako bystrého a zapáleného pre prácu.¹⁰ Z tohto dôvodu budeme považovať Čyževského analýzu *Labyrintu* za relevantnú a prínosnú pre túto prácu.

J. Stejskalová píše, že v prvej časti diela *K Labyrintu sveta* Čyževskij pojednáva o štylistických, v druhej o tematických vlastnostiach *Labyrintu* a nabáda k premýšľaniu niekoľkých nových otázok.¹¹ My sa v našej práci zameriame na druhú časť diela, kde sa Čyževskij snaží čo najpresnejšie vymedziť témy, ktoré postupujú celým Komenského *Labyrintom*.

Podľa Čyževského „velký obraz putování labyrintem světa vyplňuje jen první část *Labyrintu*.“¹² Čyževskij má zato, že spomínaná prvá časť sa uzaviera samostatnou epizódou, ktorú Komenský zaradil do svojho diela až po dokončení prvého spracovania. Je to epizóda so

⁷ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 5.

⁸ Srv. ibidem, s. 6.

⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Korespondence s komeniologym II*. Sebrané spisy. Sv. 22. Praha: OIKOYMENH 2011.

¹⁰ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 8. Tiež srv. Klaus Schaller vo svojich spomienkach na Čyževského napísal nasledovné: „Čyževskij vždy pracoval na více knihách současně, v jedné místnosti na jedné, v druhé místnosti na druhé.“ Vid' Schallerov krátky text „Má setkání s Dmytrem Čyževským“. In: PATOČKA, J.: *Korespondence s komeniologym II*, s. 325–328.

¹¹ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 14.

¹² ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*. Sv. 26. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR 2017, s. 59.

Šalamúnom, ktorý vystupuje ako odvážny bojovník proti svetu, napriek tomu je svetom premožený, zvedený a zahubený.¹³

J. Stejskalová vo vyššie spomínanej štúdií napísala prehľadný zoznam tém, ktorými sa Čyževskij v diele zaoberá a využijeme ich pre lepšiu orientáciu v texte. Prvú tému, ktorú Čyževskij uvádza je téma *duchovnej cesty* naprieč *Labyrintom*. Čyževskij dospieva k tomu, že *Labyrint* je odlišný od duchovných ciest tým, že pútnik sa nevyvíja a nestúpa k Bohu.¹⁴

Druhou témou *Labyrintu*, ktorú Čyževskij vykresľuje, je *zapudená pravda*. Túto tému analyzuje a predstavuje hlavné piliere v súvislosti s *Labyrintom*. Vyvodzuje, že celá prvá časť *Labyrintu* je vývojom tejto témy. Prehliadku v *Labyrinte* koná pútnik, no pravým predstaviteľom *zapudenej pravdy* je Šalamún.¹⁵

Tretou témou podľa Čyževského je *nezmyselnosť ľudského sveta*. Komenského pútnik vidí svet slepými očami. Počas putovania zažíva situácie, skutky a veci, na ktoré sa pozerá, akoby ich nikdy nevidel, nepoznal a aj označenie týchto skutočností bolo nové. Čyževskij odкрýva výrazný špecifický prostriedok, a to Komenského *negatívnu alegóriu*. Komenského cieľom nie je objavovať pravý zmysel, ale naopak. Čyževskij upozorňuje, že skutočné veci v *Labyrinte* sú zastúpené náhradami a Komenský chce pomocou *negatívnej alegórie* tieto veci demaskovať, a tým ich zbaviť akéhokoľvek významu a hodnoty. Čyževskij konštatuje, že Komenský postavil svoju prácu na *negatívnej alegórii*, čo sa dá považovať za štylistickú inováciu.¹⁶

Čyževskij poznamenáva, že nie je oprávnené hľadať v *Labyrinte* predstavy myšlienkového utopizmu. Čyževskij tvrdí, že Komenský nepredkladá návrh ideálneho spoločenského zriadenia, ale negatívne opisuje stav súčasnej spoločnosti, a teda opak utópie. Táto téma má svoju tradíciu a meno: *zvrátený svet*.¹⁷

Čyževskij podotýka, že v druhej časti *Labyrintu* nájdeme poslednú štvrtú tému, a to *Kristus a ľudská duša*. Vedie to k *priateľstvu s Bohom* a jeho korene siahajú až do starej kresťanskej literatúry a *Písma*. Čyževskij sa však téme druhej časti *Labyrintu* venoval veľmi krátko, ospravedlnil sa tým, že žiadne originálne témy nenachádza.¹⁸ Viac ako výklad druhej

¹³ Srv. ibidem.

¹⁴ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 14–15.

¹⁵ Srv. ibidem, s. 15.

¹⁶ Srv. ibidem.

¹⁷ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 60.

¹⁸ Srv. ibidem, s. 16.

časti *Labyrintu* nás bude zaujímať problém súvislosti s prvou časťou. Čyževskij upozorňuje, že aj keď sú obe časti prepojené, tak „prece není první část ani přípravou k části druhé ve smyslu očisty a vývoje poutníka, ani řadou zkoušek, které otvírají zkušenému přístup do ráje.“¹⁹

Čyževskij má zato, že všetky tieto témy stoja v rámci širokého obrazu. Tento obraz je alegorický. Mesto sveta, komôrka vlastnej duše, putovanie mestom v sprievode Všudybuda a Mámenia, okuliare mámenia,²⁰ ťahanie losov,²¹ voľba manželov,²² zamestnanie a boje učencov,²³ líčenie vrchnosti,²⁴ hrad Fortuny,²⁵ hrad Múdrosti-Márnosti,²⁶ vystúpenie Šalamúna²⁷, a v rade ďalších epizód, či už v jednotlivých stavoch alebo povolaniach, nachádzame alegorické rysy. Čyževskij podotýka, že alegorické rysy v zmysle symbolov zastupujú skutočnosti. Napríklad knihy učencov ako krabice²⁸ alebo lepenie titulov na čelo doktorov.²⁹

Čyževskij poznamenáva, že alegorické rysy nájdeme aj v druhom diele *Labyrintu*.³⁰ Príkladom je návšteva Krista³¹, vnútorná premena pútnika, zobrazená obnovou komôrky jeho srdca.³² Komenského alegória je mimoriadne priehľadná, jasná, doslova otvorená.³³ Čyževskij je presvedčený, že „není potřebí interpretace, poněvadž hned při čtení beze všeho vidíme, že celý obraz je obrazem životní pouti lidské v rámci obsáhlého obrazu celého světa, životní pouti, která přivede k pravému křesťanství.“³⁴ Podľa Čyževského ide o obraz životnej púte človeka v rámci obsiahleho obrazu celého sveta, ktorá dovedie pútnika k pravému kresťanstvu. Čyževskij tvrdí, že alegórie *Labyrintu* nie sú alegóriami vo vlastnom slova zmysle, ale len metafory v básnickej skutočnosti. Alegorické postavy v *Labyrinte* konajú ako skutoční ľudia

¹⁹ ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 60. Tiež STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 16.

²⁰ Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, In: *Dílo Jana Amose Komenského*. Díl 3. 1.vydání. Praha: Academia, 1978, kap. I–V. s. 275–280. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 60.

²¹ Srv. ibidem, kap. VI. s. 281. Tiež srv. ibidem.

²² Srv. ibidem, kap. VIII. s. 287–291. Tiež srv. ibidem.

²³ Srv. ibidem, kap. IX–XVI. s. 292–319. Tiež srv. ibidem.

²⁴ Srv. ibidem, kap. XIX. s. 329–334. Tiež srv. ibidem.

²⁵ Srv. ibidem, kap. XXIII. s. 340–341. Tiež srv. ibidem.

²⁶ Srv. ibidem, kap. XXIX–XXX. s. 351–355. Tiež srv. ibidem.

²⁷ Srv. ibidem, kap. XXXI–XXXV. s. 355–365. Tiež srv. Ibidem.

²⁸ Srv. ibidem, kap. X. s. 298–304. Tiež srv. ibidem.

²⁹ Srv. ibidem, kap. XVI. s. 318–319. Tiež srv. ibidem.

³⁰ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 60.

³¹ Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXVIII. s. 367–368. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 60.

³² Srv. ibidem, kap. XLI. s. 374–376. Tiež srv. ibidem.

³³ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 61.

³⁴ ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 61. Tiež STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 16.

(napr. nespravodliví sudcovia³⁵), čo je opak skutočnej alegorickej postavy, ktorá abstrahuje skutočnosť. Svojráznosť alegórie v *Labyrinte* nezmenšuje životnosť, silu a šťavnatosť kreslených obrazov. Účel alegórie pre Komenského je stupňovanie pôsobnosti obrazu sveta.³⁶

Čyževskij uvádza, že *Labyrint* bol často uvedený v tradícii duchovných ciest. Podľa Čyževského sa však *Labyrint* podstatne líši od všetkých predom napísaných duchovných púti. Podstatným rysom *duchovného putovania* je, že pútnik prechádza rozmanitými udalosťami a jeho cieľom či zmyslom putovania je, aby sa zdokonalil alebo duševne obohatil. Pre tematiku duševného vzostupu je pritom líčenie alegorické. Téma prvého dielu *Labyrintu* – putovanie je iného druhu. Pútnik sa nevyvíja, nepovznáša k Bohu, síce sa duchovne obohacuje, ale spôsobom takým, že je stále o jednu ilúziu chudobnejší. Pútnik si prehliada celý svet, aby mohol povedať ku všetkým stránkam sveta svoje *nie*. Pútnik nevie kam sa obrátiť, až božským napomenutím si uvedomí, že sa má vrátiť *domov*. Čyževskij je presvedčený, že putovanie *Labyrintom* nie je vývojom ľudskej duše, pretože *Labyrint* neopisuje cestu ako mnoho iných *duchovných púti*. Putovanie sa v *Labyrinte* obmedzuje na prechádzku mestom, len jeho duševná cesta je skutočné putovanie. Pútnik ostáva pasívny ako obyčajný pozorovateľ s výnimkou kapitoly o manželstve.³⁷ Čyževský upozorňuje na fakt, že podstata Komenského *Labyrintu* spočíva na kresťanskom základe a hlása vnútorné kresťanstvo, ale preplieta sa s inými, nie menej dôležitými témami.³⁸

Čyževskij píše, že v pútnikovom putovaní sa samostatne vyskytuje epizóda ako „Šalamoun s houfy velikými na palác Moudrosti přišel.“³⁹ Čyževskij poznamenáva, že tým sa pretrháva prosté rozprávanie, vrcholiace žalobou proti pútnikovi, ktorý sa nechcel podriaďovať obvyklému behu vecí. Na prvý pohľad sa môže zdať, že nastáva obrat deja.⁴⁰ Pútnik prezerá „tajné soudy a správu světa“⁴¹ a Šalamún „marnosti a šalby světa vyjevuje“⁴², ale proti kráľovi Šalamúnovi sa obrátia magnáti svetskej múdrosti, a kráľ je oklamaný a zvedený.⁴³ Najskôr

³⁵ Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XIX. s. 329–334.

³⁶ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 61.

³⁷ Pútnik ostáva pasívny s výnimkou príbehu svojho sobáša v kapitole VIII. na konci a žaloby proti nemu v kapitole XXX. srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. VIII. s. 287–291. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 68–69.

³⁸ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 70 a 73.

³⁹ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXI. s. 355. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴⁰ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴¹ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXII. s. 356. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴² Ibidem, kap. XXXIII. s. 361. Tiež ibidem, s. 73.

⁴³ Srv. ibidem, kap. XXXIV. s. 363. Tiež srv. ibidem, s. 73.

účasťou na svetských vedách, umení a remeslách, potom ženami a nakoniec falošnými božstvami.⁴⁴ Potom je „Šalamounovo tovaryšstvo rozplášené, jímáno, smrtnými ohavnými zprovázáno.“⁴⁵ Komenský píše, že verejnosť je proti nim, všetkých ich „bijí, sekajú, porážejú, šlapajú jímajú, váží, do väzení vedou.“⁴⁶ Čyževskij v tejto súvislosti konštatuje, že „s tými, ktorí zústanou pevní, zachází nemilosrdne.“⁴⁷ Komenský píše, že niektorí sú pred jeho očami do „ohně metáni, jiní do vody házini, jiní věšeni“⁴⁸ a na ľuďoch sú páchané ďalšie podobne hrozné činy. Čyževskij má zato, že tento smutný koniec privedie pútnika ku konečnému odvráteniu od sveta. Táto záverečná epizóda je samostatná téma, avšak spojená s prvou témou púte, a tým tvorí vyvrcholenie celého prvého dielu. Svet sa neukazuje len nezmyselný ako predtým, ale je zároveň smerujúci proti dobru a pravde.⁴⁹

Celý prvý diel tak predvádza nič iné, ako prehliadku, ktorú koná pútnik a zapudená pravda je predstavená Šalamúnom. Tu však Čyževskij nachádza zdvojenie hlavnej postavy. Čyževský tvrdí, že Komenský založil svoje rozprávanie na autobiografickej forme a bol dosť skromný na to, aby nevydával samého seba za spravodlivého, za zosobneného zástupcu prenasledovanej pravdy.⁵⁰

Podľa Čyževského pripojil Komenský celú druhú epizódu až neskôr. Čyževskij upozorňuje, že Komenský musel nájsť „vhodnou formu, jak by mohl spojit putování pravdy s obrazem odpraveného spravedlivého, tolik je zřejmo, že své vypravování o putování založil autobiograficky, a že teprve později přišel na myšlenku přenést na jiné osoby vyvrcholení deje, odstranění spravedlivého.“⁵¹ Čyževskij uvádza, že Komenský nepredvádza *vracajúceho sa Krista* v prvej časti *Labyrintu*, pretože stále dúfal a ustavične podnikal kroky k náprave sveta, toho sveta, ktorého sa všetci fanatici zriekli v prospech svojich utópií.⁵²

Prvý diel *Labyrintu* Čyževskij označuje, ako tzv. *speculum* – zrkadlo.⁵³ Čyževskij charakterizuje *speculum* nasledovne. „*Speculum* je přehled po celém světě, ale jako po útvaru

⁴⁴ Srv. ibidem.

⁴⁵ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXV. s. 364. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴⁶ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXV. s. 365.

⁴⁷ ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXV. s. 365. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁴⁹ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 73.

⁵⁰ Srv. ibidem, s. 80.

⁵¹ Ibidem, s. 80.

⁵² Srv. ibidem, s. 80–81.

⁵³ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 81. Tiež srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. VII. s. 282. Vid' „tu jako v zrcadle spatříš důstojnost pokolení svého“

rozumném a účelném.“⁵⁴ Účelom *specula* je podať čitateľovi niektoré konkrétne vedomosti o svete, bohatstve sveta a *Tvorcovi*, ktorý toto bohatstvo a rozmanitosť stvoril. Čyževskij tvrdí, že tejto úlohe je venované iné Komenského dielo, a to z časti vypracované, a z časti zamýšľané *Theatrum*. Čyževskij označuje prvú časť *Labyrintu* za negatívne *speculum*, pretože prehliadka po svete nás nemá obohatiť o konkrétne vedenie. Čyževskij je presvedčený, že úlohou *Labyrintu* je varovať nás pred bližším zoznámením so svetom. Čyževskij sa domnieva, že svet, ktorý nám Komenský predvádza nie je dokonalý teda stvorený Bohom, ale skazený ľuďmi. *Tvorca* nestojí za nezmyselným plahočením ľudí, ale vystupuje v druhej časti *Labyrintu*, v akomsi náprotivku k svetu ľudí, aby človeka z toho sveta odvedol. Čyževskij však podotýka, že vo svete *Labyrintu* sa nedejú len veci prázdne, ale stretávame sa tu napríklad s filozofmi, Senekom, Epiktetom, Sokratom atď., ktorých si Komenský nanajvýš vážil. Na druhej strane sa objavuje náboženstvo, veda a manželstvo, ktoré sú úpadkové a rozpadové javy.⁵⁵

Čyževskij poznamená, že keď Komenský svoje dielo venoval Žerotínovi, označil ho za *drámu*. V *Labyrinte* sa v kapitole o nepodarenom manželstve stretávame so slovom tragédia.⁵⁶ Čyževskij uvádza, že niektoré scény v *Labyrinte* boli vybudované ako divadelné scény. Napríklad vystúpenie Šalamúna pred Múdrost'ou.⁵⁷ Čyževskij tvrdí, že Komenský označil *Labyrint* za drámu, pretože chcel predstaviť svet ako divadlo. Komenského putovanie sa mení na prehliadku scén divadla, a to preto aby pútnik mohol povedať vždy to isté *nie*.⁵⁸

Ostáva nám ešte jedna dôležitá téma, ktorá spočíva v istom spôsobe podania *Labyrintu*. Touto témou je podľa Čyževského *nezmyselnosť sveta*, pričom táto *nezmyselnosť sveta* je videná zvláštnym spôsobom, a to nasledovne. Čyževskij tvrdí, že Komenského pútnik vidí svet slepými očami. Bežné veci a situácie pozoruje tak, akoby ich nikdy nevidel, dokonca, akoby mu mená týchto skutočností boli nové. Čyževskij má zato, že pri prehliadaní sveta nevidí pútnik ľudské konanie, ktoré by dokázal označiť presnými slovami.⁵⁹ Ako píše Komenský „jen sem tam motání, jako pri rojení včely a mnohem divněji.“⁶⁰

⁵⁴ ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 81.

⁵⁵ Srv. *ibidem*, s. 82.

⁵⁶ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 83. Tiež srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. VIII. s. 290. Vid' „Hrozná tragedia v nepodařilém manželství“

⁵⁷ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 83. Tiež srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXII. a XXXIII.

⁵⁸ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 84–85.

⁵⁹ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 87.

⁶⁰ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. VII. s. 282.

Čyževskij píše, že každé ľudské konanie v má v reči svoje príslušné meno, ale Komenský hovorí o ľudskom konaní a nekonaní tak, akoby mu tieto mená boli neznáme. Čyževskij je presvedčený, že každé ľudské konanie má sociálne aj individuálne určený zmysel a účel, ale Komenský opisuje zámerne ľudské konanie takto.⁶¹ „Někteří zajisté zbírali smeti a rozdělovali mezi sebe; někteří se s kládím a kamením sem a tam váleli, aneb je po skřipcích zhůru leckams táhali a zpouštěli zase; někteří kopali zemi a převáželi neb přenášeli z místa na místo;⁶² ostatek lidu se zvonci, zrcadly, měchýři, hrkavkami a jinými titěrkami zacházeli; někteří i s svým stínem hráli, jej měrice, honice a lapajíce.“⁶³ Čyževskij z toho vyvodzuje, že pútnik rozumie ľudskému konaniu veľmi málo, jeho sprievodcovia mu musia všetko dopodrobna vysvetľovať. Komenský podľa Čyževského opisuje stavy a povolania v dvoch štýloch, a to teda, buď opisuje činnosť jedného druhu inou terminológiou než tou, ktorá je známa, alebo opisuje nejakú udalosť, akoby by mu bola dovedy úplne neznáma. Výnimkou je svetská vrchnosť, pri ktorej užíva normálnu terminológiu.⁶⁴

Čyževskij má zato, že sa tu stretávame s technickým prostriedkom, ktorého využitie je podobné alegórii. Pri alegórii sú reálne veci zastúpené určitými reprezentantmi. Čyževskij upozorňuje, že podstatný rozdiel medzi technikou a alegóriou je v tom, že účel alegórie je odhaliť pravý zmysel vecí, aj keď tento zmysel má niekedy negatívnu hodnotu. Technika má opačný zmysel. Veci majú byť ukázané ako zbavené všetkého zmyslu a prázdne. Túto techniku podľa Čyževského môžeme tiež nazvať *negatívnou alegóriou*.⁶⁵ Čyževskij píše, že pravá alegória sa nám snaží pomôcť pri pochopení pravého zmyslu vecí, vzťahov, a to tak, že dosádza iných zástupcov za vzťahy, veci a deje reálneho sveta. Napríklad na miesto kníh dosadí škatule alebo miesto knižnice lekáreň. Toto všetko podľa Čyževského popiera *negatívna alegória*, popiera každý zmysel a hodnotu vecí.⁶⁶

Čyževskij z vyššie uvedeného usudzuje, že Komenský vybuďoval svoje dielo na báze *negatívnej alegórie*. Čyževskij uvádza, že Komenského „skepse míří jen proti jedné stránce skutečnosti: právě proti labyrintu tohoto světa, aby tím jasněji vystoupila druhá stránka jsoucna

⁶¹ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 88.

⁶² Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. IX. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 88.

⁶³ Ibidem, kap. VII. s. 283. Tiež ibidem, s. 88.

⁶⁴ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 89.

⁶⁵ Srv. ibidem, s. 90.

⁶⁶ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 90.

ráj duše.⁶⁷ Čyževskij má zato, že Komenský na protiklad zvráteného a pravého sveta upozorňuje jedinou antitezou: protiklad *labyrintu a raja*.⁶⁸

Čyževskij tvrdí, že Komenský v prvej časti *Labyrintu* necháva hovoriť obraz sám za seba a nehovorí o ňom. V druhej časti kde je materiál pre porovnanie, hovorí so zreteľnou narážkou na zvrátený svet.⁶⁹ Komenský píše, že „svět [...] všudy prevrácený jest.“⁷⁰ Čyževskij ozrejmuje, že *negatívna alegória* dovoľuje Komenskému obyčajným opisom sveta naznačovať jeho nezmyselnosť. V *negatívnej alegórii* sa spájajú mnohé motívy v stylistický uzol. Tiež slovesné reťazce slúžia k tomu, aby ukázali nezmyselnosť sveta, ktorý je opisovaný ako labyrint, divadlo, mravenisko, včelí roj ako svet na ruby. Všetky tieto podobenstvá nachádzajú výraz v *negatívnej alegórii*.⁷¹

Čyževskij pripomína, že tematika druhého dielu *Labyrintu* je raj srdca. Akonáhle zaznie Kristov hlas: „Navrať se, odkuds vyšel, do domu srdce svého“⁷²: pútnik je zase „doma“⁷³ a kde tiež „Krista za hostě dostal.“⁷⁴ Čyževskij píše, že Kristus vo svojej reči k pútnikovi zhŕňa všetky pútnikove smutné skúsenosti z labyrintu sveta. Kristus sa stáva pútnikovým všetkým, čo mu nemohol svet poskytnúť, a teda: domácim to jest bratom, otcom a priateľom.⁷⁵ Čyževskij konštatuje, že pútnik sa stáva božím bojovníkom a podmienkou toho všetkého je, aby pútnik umŕtвил svoju vôľu a diala sa tak božia vôľa.⁷⁶

Na konci sa podľa Čyževského srdce pútnika úplne premení.⁷⁷ Pútnik dostane nové okuliare, uzdu a obdrží prístup do chrámu pravého Krista, do „neviditeľné cirkve“⁷⁸, v ktorých sa spájajú všetci vnútorne premení ľudia „v nové pokolení.“⁷⁹ Čyževskij sa domnieva, že sú tu dve úzko prepojené témy jednak vyššie spomínaná premena srdca a pravá reformácia cirkvi. Na koniec Čyževskij zhrňuje výsledky vnútornej premeny, ktorými sú vnútorné svetlo,

⁶⁷ Ibidem, s. 94.

⁶⁸ Srv. ibidem, s. 94–95.

⁶⁹ Srv. ibidem, s. 95.

⁷⁰ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XLIII. s. 379. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 95.

⁷¹ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 95–96.

⁷² KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XXXVII. s. 366. Tiež ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 96.

⁷³ Ibidem, kap. XXXVIII. s. 367–368. Tiež ibidem, s. 95

⁷⁴ Ibidem, kap. XXXVIII. s. 367. Tiež ibidem, s. 97.

⁷⁵ Srv. ibidem, kap. XXXIX. s. 369–373. Tiež srv. ibidem, s. 97.

⁷⁶ Srv. ibidem, kap. XLV. a XLVIII. Tiež srv. ibidem, s. 98.

⁷⁷ Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XL. s. 373. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 98.

⁷⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XLI. s. 374.

⁷⁹ Ibidem, kap. XLI. s. 374–376.

sloboda, ľahkosť, bezpečnosť, pokoj a radosť.⁸⁰ V konečnom dôsledku Čyževskij uvádza, že celé dielo sa uzatvára modlitbou, čo je tradičný záver duchovných diel všetkých epoch kresťanskej literatúry. Aj keď je druhý diel málo originálny, predsa len je prirodzeným záverom celej práce.⁸¹

Uviedli sme, že podľa Čyževského je hlavnou témou diela dvojitosť ľudskej existencie, človek môže byť buď v labyrinte, alebo v raji. Komenský chce čitateľa do viesť k tomu, aby si medzi týmito možnosťami vybral správne. Hlavný účel tejto práce, a teda tematika, je veľmi rozmanitá. Formálne je *Labyrint* svojou jednotnou štylistikou a so vzájomnými vzťahmi obrazov a symbolov oboch častí dielom jednotným. Aj keď má *Labyrint* konvenčný alegorický rámec, aj keď je alegória veľmi ľahká a priesračná, mimo to používa Komenský *negatívnu alegóriu* v podstatnej miere, a tak môžeme hovoriť o štylistickej novote.⁸²

⁸⁰ Srv. KOMENSKÝ, J. A.: *Labyrint světa a ráj srdce*, kap. XLV–XLIX. Tiež srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 98.

⁸¹ Srv. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 99–100.

⁸² Srv. *ibidem*, s. 100–101.

2 VLASTNÝ A NEVLASTNÝ SPÔSOB EXISTENCIE

V tejto kapitole sa vydáme na riskantnú cestu Patočkovej komparácie Komenského *Labyrintu* s Heideggerovou koncepciou *vlastnej a nevlastnej existencie*. J. Stejskalová vo svojej štúdií *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského* uviedla, že filozofická interpretácia *Labyrintu*, a to hlavne filozofický výklad Jana Patočku, sa v jednej zo svojich prednášok o *Fenomenológii* dotýka podobnosti Komenského *Labyrintu* s Heideggerovou analýzou *autentickej a neautentickej existencie*, ktorá tiež úzko súvisí s Patočkovým konceptom *otvorenej a uzavretej duše*.⁸³

V. Schifferová uvádza, že Patočkova analýza skúsenosti labyrintu vykazuje obdobu s jeho úvahami o *autentickej a neautentickej existencii*. Podľa V. Schifferovej na to Patočka upozornil vo svojej prednáške vyslovenej v školskom roku 1969/1970 na Filozofickej fakulte Karlovej Univerzity v rámci cyklu *Fenomenológia*.⁸⁴ „Vzpomeňme na stredoškolskou četbu, na Komenského *Labyrint sveta a raj srdce*... Celá tá štruktúra *autentickej a neautentickej existencie*... všetky tyto základní fenomény tu jsou.“⁸⁵ Patočka vo vyššie zmienenom cykle analyzoval, vysvetľoval a ďalej rozvádzal Heideggerovu analýzu ľudského bytia.⁸⁶

V ďalších podkapitolách si priblížime *vlastný a nevlastný spôsob existencie*. Nosnými textami sa stanú práve vyššie spomínané Patočkove fenomenologické prednášky, pričom súhrn týchto prednášok nájdeme v spise *Úvod do fenomenologickej filosofie*. V konečnom dôsledku poukážeme na fakt, že podľa Patočku všetky fenomény, ktoré Heidegger analyzuje ontologicky, sú v ontickom útvare dávno známe, a to v Komenského diele *Labyrint sveta a raj srdca*.

2.1 Nevlastný spôsob existencie

Patočka charakterizuje z Heideggerovho diela *Bytí a čas* dve základné štruktúry momentu pobytu a to *naladenie a porozumenie*. Nakoniec pripojí analýzu tretieho štruktúrneho

⁸³ Srv. STEJSKALOVÁ, J.: *Komeniologické bádání Dmytra Čyževského*, s. 20. Tiež srv. PATOČKA, J.: Komenský a otvorená duše, In: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998, s. 337–351. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy, In Leško, V. – Stójka, R. a kol. *Patočka a filozofia 20. storočia*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 539–543.

⁸⁴ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 539.

⁸⁵ PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologickej filosofie*. Praha: OIKOYMENH 1993, s. 147. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 539. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: Jan Amos Komenský – portrét filozofa, In: *Jan Patočka a novoveká filozofia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 121.

⁸⁶ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 539.

momentu pobytu a to *reč*. Patočka tvrdí, že na základe analýzy týchto momentov dospejeme k vykresleniu jednej zo základných možností, v ktorých môže pobyt existovať, totiž v tej, v ktorej existuje, ako hovorí Heidegger sprvu a väčšinou. Charakteristikou týchto momentov pobytu si ozrejmime základnú možnosť pobytu – *nevlastný* spôsob existencie.⁸⁷

2.1.1 Naladenie

Patočka ozrejmjuje *naladenosť* nasledovne. „*Naladěnost'* nám predne odhaluje svet, uvádí nás do sveta, jí jsme do světa zapuštění, aniž bychom si ho tematicky stavěli před sebe.“⁸⁸ Prvým momentom *naladenosti* je podľa Patočku zapustenie do sveta. Patočka má zato, že *naladené* bytie rozumie svetu ako celku, ako tomu, v čom sa odohráva život.⁸⁹

Patočka tvrdí, že druhým momentom *naladenosti* je to, že vždy rozumieme nejak aj sebe. Tým, že porozumieme sebe, tak porozumieme bytosti, ktorá je už do sveta zapustená. Patočka uvádza, že pojmom zapustenia, alebo inak vrhnutia do sveta, sa myslí základná okolnosť. Je to moment, kedy chápeme samých seba, a tým sa stávame otvorenými pre našu situáciu vo svete. Všetky postoje k svetu a k sebe samému sa odohrávajú na tomto pozadí. Bez zapustenia či vrhnutia do sveta nijaké sebazpoznanie, sebareflexia, vzťah k sebe a vôbec žiadna reflexia nie je možná. Tu je ten základ a štart.⁹⁰

Patočka upozorňuje, že „tretí dôležitý moment *naladěnosti* je ten, že uvrženost, která je zároveň odhaleností našeho zapuštění do univerza v celku, je základem možné afekce.“⁹¹ Z toho vyplýva, že to, čo nás zo sveta oslovuje, čo nám niečo hovorí, musí mať vždy vzťah k našej pôvodnej situovanosti do sveta, ktorá sa odohráva vo sfére *naladenosti*.⁹²

Uviedli sme tri momenty *naladenosti*. Jednak nám *naladenosť* odhaľuje svet a zapúšťa nás doň. Za druhé vďaka *naladenosti* rozumieme aj sebe a za tretie všetko, čo nás zo sveta oslovuje, má vzťah k našej pôvodnej situovanosti vo svete. Ďalej sa budeme pýtať po *porozumení*, ako ďalšom momente pobytu.

⁸⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 116.

⁸⁸ PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 116.

⁸⁹ Srv. *ibidem*.

⁹⁰ Srv. *ibidem*, s. 116 – 117.

⁹¹ *ibidem*, s. 117.

⁹² Srv. *ibidem*.

2.1.2 Porozumenie

Patočka poznamenáva, že *porozumenie* je vždy *porozumením* možnostiam.⁹³ Patočka upozorňuje, že „první moment je *porozumění* souvislostem věcným, pragmatickým, tomu, jak na tom s věcmi jsme.“⁹⁴ Patočka uvádza nasledujúci príklad. Krieda je vec na písanie – vidíme, to značí, že je do toho zaangažovaná celá naša vnemová situácia. Môžeme to nechať tak alebo uchopiť. Ak povieme, že je tá krieda už skoro nepoužiteľná, tak je to určitý spôsob *porozumenia*.⁹⁵

Patočka má zato, že druhým momentom je *porozumenie* bytostiam, ktorými sme my sami. Tento druhý moment *porozumenia* je vždy nutne obsiahnutý v prvom momente *porozumenia*. Prvý moment *porozumenia* odpovedá praktickému *porozumeniu*, to znamená, že vieme čo s vecami máme robiť. Najskôr však rozumieme samým sebe ako tým, ktorí veci používajú, a ku ktorým smeruje účelnosť vecí. Len vďaka nám má celá úžitkovosť a praktická sféra zmysel.⁹⁶

Čo znamená keď povieme, že pobyt je ustavične v možnostiach? Patočka píše, že Heideggerovi záležalo na tom, či s pojmom možnosti pracujeme v sfére pobytu alebo výskytu. Sféru výskytu charakterizuje Patočka nasledovne. Sféra výskytu je oblasť súcien, ktoré nemajú ráz pobytu, ale sú proste dané a rozoberané nami – pobytmi. Možnosti vo sfére výskytu nie sú skutočné ani nikdy nutné. Patočka má zato, že v oblasti pobytu je to obrátene. Naš život je vždy životom v možnostiach a v tomto zmysle nemôžeme byť redukovaní len na obyčajný výskyt. Pre ľudský život je charakteristické, že žije v budúcnosti. Akonáhle sa budúce dostaví do nášho obzoru, tak žijeme vždy vzhľadom k ďalšej budúcej možnosti. Patočka uvádza, že pobyt nie je výskyt, pretože si uvedomuje možnosť smrteľnosti a s touto možnosťou žije celý život.⁹⁷

Priblížili sme ďalší moment pobytu – *porozumenie*. Patočka ozrejmil, že pobyt existuje v istých jemu otvorených možnostiach, ktorým rozumie, ale najskôr musí rozumieť samému sebe. V nasledujúcej časti pripojíme moment *reči*, a tým vytvoríme jednotný obraz *nevlastnej existencie*.

⁹³ Srv. ibidem, s. 118.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Srv. ibidem.

⁹⁶ Srv. ibidem, s. 119.

⁹⁷ Srv. ibidem, s. 119–120.

2.1.3 Reč

Patočka uvádza, že tretí moment, ktorý je podľa Heideggera rovnako pôvodný ako *naladenie* a *porozumenie*, je *reč*.⁹⁸ „*Reč* – to není jenom mluva, to je vlastně celá naše artikulace *porozumění*, jak se odehráva v běžném každodenním fungování, ve vnímání, v zacházení s věcmi, v obstarávání.“⁹⁹ Obstarávanie je artikulované, pretože stále vieme čo obstarávame, s čím zachádzame a jak na tom s určitou vecou sme. Patočka píše, že tejto artikulácii hovorí Heidegger *reč*. Už v bežnom vnímaní a zachádzaní máme štruktúru: niečo ako niečo. Zmyslom reči je práve artikulácia toho, čomu môžeme rozumieť.¹⁰⁰

Patočka podotýka, že ak niečomu *porozumieme*, tak pochopíme zároveň aj zmysel. Pobyť je rodiskom každého zmyslu, a teda aj *reči*. Akonáhle prejde *reč* do výrazu, stáva sa niečím objektívnym, čo opustilo miesto svojho zrodu. Stáva sa jazykovým, či dokonca literárnym výrazom. Patočka upozorňuje, že miestom zrodu jazyka je *reč*. K úlohe *reči* patrí vyslovenie sa a k tomu zdieľanie. Zdieľanie je vyslovená jazyková artikulácia niečoho ako niečoho. Najčastejšie hovoríme vo vetách, kde sa vyslovujeme o činnostiach, potrebách či úpravách vecí.¹⁰¹

Patočka píše, že k úkonu *reči* patrí okrem vyslovenia sa aj mlčanie. Patočka popisuje mlčanie nasledovne.¹⁰² „Mlčení je zvláštní modus *řeči*, který neznamená prostě být zticha.“¹⁰³ Mlčanie je spôsob, ktorý môže byť výrečný. Je to spôsob reči tam, kde beží o vyrovnanie sa s tým, čo môžeme nazvať úpadkový spôsob *reči*. Úpadkový spôsob *reči* je charakterizovateľný tým, že znemožňuje každú vecnosť a prístup k samotným veciam. Tento úpadkový spôsob *reči* ničí funkciu *reči* tým, že obyčajnú *reč*, lepšie povedané hovorenie, vsunie na miesto funkčnej *reči*. *Reč* sa stáva svojbytnou, samostatnou a znemožňuje akúkoľvek vecnosť. Jedinou možnosťou je návrat k vecnosti a mlčaniu.¹⁰⁴

Našou bežnou skúsenosťou je svet, tak ako ho každodenne prežívame. Patočka sa domnieva, že ide o svet, ktorý nie je nami aktuálne prežitý a prežívaný. Takýto svet je naučený, prerozprávaný a zdieľaný. Patočka má zato, že existuje zvláštny spôsob ako sa s tým vyrovať, a to tak, že svet verbalizujeme. Sme spokojní s porozumením svetu skrz slovný výraz. Podľa

⁹⁸ Srv. ibidem, s. 121.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Srv. ibidem.

¹⁰¹ Srv. ibidem, s. 121–122.

¹⁰² Srv. ibidem, s. 122.

¹⁰³ Ibidem, s. 122.

¹⁰⁴ Srv. ibidem.

Patočku by bolo utopické chcieť, aby sme sa v živote stretávali so všetkým v pôvodnom zmysle. To, čo sa k nám dostáva sprostredkovane iba slovom, môže mať svoje nebezpečie. My, ako pobyty vo svete si svoje možnosti nevykladáme sami zo seba, ale z hľadiska vecí.¹⁰⁵ Patočka poznamenáva, že „v pobyte je cosi silnejšie nás zastierajúciho, cosi ako tendencie k úteku pred sebou samým.“¹⁰⁶ Na druhej strane však Patočka tvrdí, že táto tendencia nevidieť samých seba, nepoznať sa, je úplne prirodzená a daná tým, že sme vo svojom obstarávaní zamestnaní vecami. Zaoberáme sa vecami a nimi naplňujeme život. Odvrátenie sa od seba nachádza živnú pôdu práve v zachádzaní s vecami.¹⁰⁷

Podľa Patočku existuje v pobyte úpadková tendencia. Pýtame sa, kto je vlastne subjektom tohto pôvodného anonymného, neskutočného a nezodpovedného života vo svete. Subjektom tohoto pádu je *verejný anonym*. Patočka charakterizuje *verejného anonyma* takto.¹⁰⁸ „Jeho pohľad na veci je povrchný, jenom povrchu se dotýkající a stále novou potravu si žádající zvědavost.“¹⁰⁹ Ako nato poukazuje V. Schifferová, *verejná anonymita* podľa Patočku vyzerá na prvý pohľad nevinne, ale v skutočnosti je ontologickým základom, na ktorom spočíva všetka nezodpovednosť v živote, uzavretosť do seba a nedbalosť na možnosti svojich a druhých. V. Schifferová ďalej upozorňuje, že v tejto súvislosti vzniká možnosť vzdoru, uzavretia, ktorá sa točí okolo seba, ktorá nepripúšťa nič než vlastné výboje, svoj vlastný životný majetok. *Anonym* nás upokojuje, ale zároveň uzatvára.¹¹⁰ *Verejný anonym* nahliada na smrť ako na prípad, ktorý sa ho vnútorne netýka, nepripúšťa si ju ako najvlastnejšiu možnosť.¹¹¹ „Nerušená lhojstejnost je to, o co mu nakonec jde, a také dosahuje.“¹¹²

Zhrňme si čo sme v tejto kapitole zistili. Veľkú časť tvorila analýza *naladenia*, *porozumenia* a *reči* z hľadiska každodennosti. Výsledkom týchto fenoménov bolo zvláštne zapletenie pobytu do sveta, kedy pobyt nerozumie samému sebe zo seba, ale od inde. Subjekt, ktorý žije v nevecnom hovorení, nie je naše vlastné ja. Tieto tri fenomény súvisia s tým, čo sme nazvali *verejným anonymom*. Pričom život, ktorý takýto subjekt nesie, je možné

¹⁰⁵ Srv. ibidem, s. 123.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Srv. ibidem.

¹⁰⁸ Srv. ibidem, s. 123–124.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 124.

¹¹⁰ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 539. Tiež srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 138.

¹¹¹ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 540. Tiež srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 139.

¹¹² PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 139. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 540.

charakterizovať ako úpadok. Jeho každodenný život sa odohráva bez ohľadu na celok života. Je roztrieštený do bezprostredných chvíľ, v ktorých sa mu žije dobre. V tom má pobyt svoje uspokojenie, úľavu a do tejto rozptýlenosti sa zaplieta stále viac a viac, a to ho zvádza k väčšiemu úpadku. To je v celku schéma, ako sa Patočka v náväznosti na Heideggera domnieva, že je možné štrukturálne charakterizovať úpadkovú spoločnosť.¹¹³

2.2 Vlastný spôsob existencie

Chcela by som podotknúť, že stále ostávame pri Patočkovej analýze Heideggerovho diela *Bytí a čas*. Ďalej sa v naše práci budeme pýtať po pobyte, ktorý by bol zachytený jednotne a nerozptýlene. Určitým ukazovateľom k tejto problematike je to, čo sme uviedli vyššie, že k fenoménu úpadku patrí úľava a kl'ud. Podľa Patočku sa nás snaží všetko rozptyľujúce odvieť od samých seba, od toho, čím sme vo *vlastnom-autentickom* zmysle. Fenomény, ktoré nám ukážu cestu k štruktúram celistvosti, budú opakom toho, čo je v živote ľahké. Tieto fenomény nám ukážu život ako ťažobu. Ozrejmieme fenomén *úzkosti* a *svedomia*, ktoré nás privedú k *autentickej – vlastnej* existencii.¹¹⁴

2.2.1 Úzkosť

Patočka tvrdí, že základné *naladenie – úzkosť* nás vo svojej najčistejšej podobe privádza pred seba tak, že pred sebou nemôžeme uniknúť. *Úzkosť* odhaľuje pobyt na svete ako tiaž. To znamená, že odhaľuje to, že sme a musíme tu byť.¹¹⁵ „Odhaľuje, že tento fakt není pouhý fakt, nýbrž něco, co musíme převzít a co musíme nést dál, do čeho jsme postavení, ale co přesto musíme vykonávat.“¹¹⁶

Čo podľa Patočku znamená život ako celok? „Celistvost našeho pobytu na světě znamená, že náš pobyt v jádře svého porozumění sobě ví o své konečnosti.“¹¹⁷ Ťažobou je, že sme postavení do niečoho, čo smeruje fatálne ku koncu, že je to bytie, ako pripodobňuje Patočka v pažeráku smrti. *Úzkosť* odhaľuje zmysel pôvodného naladenia, že sme postavení do sveta ako konečné bytosti, a tým sa odhaľuje nerozptýlenie v našom živote. Patočka uvádza, že ide

¹¹³ Srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s.129–130.

¹¹⁴ Srv. ibidem, s. 130–131.

¹¹⁵ Srv. ibidem, 131.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem, s. 132.

o odvrátenie od vecí *anonymného* „ja“ k tomu, čo je nám *vlastné*.¹¹⁸ „Ale to, čo je *vlastní*, je zároveň také, že sám to musím vykonať a za to odpovedať.“¹¹⁹

Patočka vysvetľuje zodpovednosť nasledovne. Podľa Patočku nás k zodpovednosti volá *svedomie*. Základné naladenie *úzkosť* a *svedomie* patria k sebe. *Úzkosť* nie je to, čo chápeme v našom bežnom jazyku ako ustrašenosť, depresívne chovanie, ale naopak *úzkosť* znamená pochopenie samého seba. Na tomto základe stojí *svedomie*, na ktorom sa buduje život, ktorý je *svedomitý*, *nerozptýlený* a *jednotný*. Ide o *vlastný* spôsob života, ktorý neprijímame z vonku, ale sami chceme *svedomitý* život tvoriť a zodpovedať zaňho.¹²⁰

Ako dospieť k *vlastnej existencii*? Najskôr vyložíme fenomén, na ktorom Heidegger ukazuje vnútorný obrat v človeku. Život má v sebe možnosť ako sa z rozptýlenosti – *neautentickejši* obrátiť k sústredenosti, k *autentickejši* spôsobu existencie. Tou možnosťou je fenomén *svedomia*. Fenomén *svedomia* leží v našich vlastných životných štruktúrach. Keď počujeme slovo „svedomie“, ihneď nás napadne morálna oblasť. Patočka však píše, že Heideggerova analýza fenoménu *svedomia* nepatrí do oblasti morálky, ale je to fenomén patriaci do ontológie nášho „ja“.¹²¹ Podľa Patočku „to neznamená, že ty analýzy jsou pro morálku irelevantní, znamená to pouze, že v nich nevstupujeme: na půdu vlastní etiky, na půdu otázky po dobrém a zlém, po povinnosti, mravních zákonech atd., nýbrž jenom na půdu fenoménu, které něco takového umožňují.“¹²²

Z tohto dôvodu Patočka ozrejmuje, že život *autentickejši* – *vlastný* a život *neautentickejši* – *nevlastný* môže naznačovať rozdiel medzi dvojitoú kvalitou života. *Vlastný* život vzbudzuje niečo pozitívne za čím ideme a o čo sa máme snažiť. V konečnom dôsledku analýzy z týchto dvoch spôsobov života nemajú hodnotiaci úmysel morálny, ale len ontologický a ide o zachytenie zvláštnej štruktúry bytia.¹²³

2.2.2 Zjav *svedomia*

Pozrime sa bližšie na Heideggerov fenomén *svedomia* v Patočkovom poňatí. Patočka vysvetľuje *svedomie* takto. *Svedomie* patri do oblasti *porozumenia* a seba *porozumenia*.

¹¹⁸ Srv. ibidem, s. 132.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Srv. ibidem.

¹²¹ Srv. ibidem, s. 142.

¹²² Ibidem.

¹²³ Srv. ibidem, s. 143.

Svedomie je artikulované v reči. Je fenoménom *porozumenia* a vyjadruje sa tým, že používa obecnú rozšírenú metaforu hlasu *svedomia*. Tento hlas však hovorí zvláštnym spôsobom. Musíme si predstaviť vzťah medzi *porozumením* a *rečou*. *Reč*, ako vyslovenie je až sekundárny fenomén. Prvotne *reč* artikuluje zmysel. K *svedomiu* patrí istý fenomén *reči*, ktorý hovorí v móde mlčania. Hlas *svedomia* sa prejavuje tým, že síce nejak volá, ale pritom nič nehovorí.¹²⁴

Patočka píše, že určenie tohto fenoménu je zvláštne protirečenie. „Na jednej strane je reč ve spôsobu mlčenia, na druhej strane volání; jako by to nešlo dohromady.“¹²⁵ Uvedieme Patočkov príklad, ktorým si ozrejníme vyššie spomínané „protirečenie“. „Volání proto, že voláme, když chceme, aby někdo přišel zpátky, aby se vrátil. Když se někdo ptal na cestu, a ten, koho se ptal, se dívá za ním a vidí, že se dal na křižovatce nesprávným směrem, tehdy volá. Také zde slovo „volání“, „hlas svědomí“, označuje tento jeho ráz, že je to jakési zaražení, pokyn zpátky. Mlčení – hlas, který nic neříká, poněvadž nám, našemu já, které se vždy už rozběhlo a zaběhlo mezi věci tak, že se v nich samo sobě ztratilo, tomuhle já nemá tento hlas co říci, tomu také není co říci.“¹²⁶

Okrem vyššie spomínaného Patočka upozorňuje, že existuje aj teologická interpretácia hlasu *svedomia* a tvrdí, že ide o hlas vyššej bytosti – hlas boží. Takýto hlas je v nás, ale nepochádza z nás. Či je to v skutočnosti hlas sa ukáže až v konfrontácii fenoménu *svedomia* s fenoménom *verejného anonyma*. Adresátom hlasu *svedomia* bude odcudzené „ja“, a teda *verejný anonym*. Kto je vysielateľom pochopíme, keď si uvedomíme, akým spôsobom je *verejný anonym* oslovený.¹²⁷

Hlas v poňatí Patočku oslovuje *verejného anonyma* tak, že ho síce počuje, ale neobracia sa k nemu, akoby neexistoval. Je to podobné, ako keď sa niekto na *verejného anonyma* mlčky pozerá, ale pohľad smeruje skrz neho. V tomto podivnom pohľade pre *verejného anonyma* prestáva platiť všetko, čo považoval za dôležité, všetky jeho reči či záujmy. *Svedomie* „volá“ naše vlastné „ja“, náš vlastný pobyt do prapôvodného postavenia pobytu vo svete. Fenomén *svedomia* prepuká bez príčiny a nemusí byť ničím, čo reaguje na naše previnenie. *Svedomie* vyvstáva z hĺbky existencie ako hlas, ktorý pripomína, čím vlastne v hĺbke svojej existencie sme.¹²⁸ Patočka poukazuje, že nás *svedomie* „volá do té nejpůvodnější situace, v níž nejsme

¹²⁴ Srv. ibidem, s. 144.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Srv. ibidem, s. 144–145.

¹²⁸ Srv. ibidem, s. 145.

základem, na němž sami stojíme, na němž se náš život rozvíjí.“¹²⁹ Nie sme jeho základom, pretože do života sme už vždy vrhnutí a nie sme tým, kto vrháva tento vrh. To je pôvodná nedostatočnosť, pôvodné previnenie, a to je základ všetkého konkrétneho previnenia.

Ukázali sme, že hlas *svedomia* nás volá do pra-situácie, ako pôvodne previnilých. *Verejný anonym* uhýba pred touto pra-situáciou, a preto nemôže byť sám sebou. Zistili sme, že *svedomie* je považované za ontologickú štruktúru pobytu, ktoré patrí k „ja“. Spôsob bytia, ktorý nie je výskytom nesie svoje bytie v konečnosti.¹³⁰ Podarilo sa nám objasniť zo začiatku problematický „způsob bytí, jemuž beží o jeho vlastní bytí.“¹³¹ To neznamená, že „človeku jde o život, že se snaží prosazovat svoje zájmy, nýbrž znamená to určitou zvláštní ontologickou štruktúru, která teprve člověku umožňuje buď žít v osobních zájmech, anebo nějak jinak.“¹³² Patočka tvrdí, že základné umožnenie ľudského života sa točí buď okolo seba ako *neautentického*, alebo sa otvára pre hlbšiu – *autentickú* možnosť života, ktorá nerozhodla o zmysle života dopredu.¹³³ „... Nevzala ho zvenčí, nýbrž která musí vzít tento problém na sebe a nějak se s ním vypořádat.“¹³⁴

2.3 Autentická a neautentická existencia v Labyrinte

Patočka poznamenáva, že fenomény, ktoré Heidegger analyzuje ontologicky sú v ontickom útvare dávno známe, a to v Komenského diele *Labyrint sveta a raj srdca*.¹³⁵ Patočka píše, že Komenského *Labyrint sveta a raj srdca* je „jedním z článků nesmírně rozsáhlé vzdělavatelské literatury náboženské, ve formě interpretované theologicky. Ale ty antropologické fenomény tam všechny jsou.“¹³⁶

Labyrint opisuje Patočka nasledovne. Pútnik má zvláštne privilégium, a to také, že sa môže pri bránach osudu pozrieť na všetky role a spôsoby ľudského života. Hneď, ako sa pútnik ocitá na svete, kráľovná sveta mu pošle dvoch sprievodcov.¹³⁷ „Jeden je Všudybud, vševěd – prázdna zvědavost, všetečnost, a druhý Mámení – vykladač, tlumočník, který mu všude vysvětlí, jaký je ve skutečnosti smysl toho, co vidí; na oči mu dáva brýle, aby neviděl, a do úst

¹²⁹ Ibidem, s. 146.

¹³⁰ Srv. ibidem.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Ibidem.

¹³³ Srv. ibidem, s. 146–147.

¹³⁴ Ibidem, s. 147.

¹³⁵ Srv. ibidem.

¹³⁶ Ibidem, s. 147.

¹³⁷ Srv. ibidem.

uzdu, ktorá ho vede.“¹³⁸ Patočka píše, že všetko sú to úpadkové fenomény, ktoré Heidegger analyzuje v súvislosti s porozumením. Okuliare, ktoré má pútnik na očiach, nie sú pevne nasadené, takže okuliare síce klamú, ale zároveň nejak tušíme, ako to s nimi je. Pútnik kráča svetom od jednej role k druhej, od jedného ľudského vzťahu a záujmu k druhému, a všade sa opakuje tá istá história s *verejným anonymom*.¹³⁹ „Všude svet promlouvá jiným způsobem, než jak skutečně je.“¹⁴⁰ To, ako sa táto podivná fraškovitá púť skončí, rozrieši zvláštna dráma. Cesta dôjde až do srdca ríše, a to na hrad Kráľovnej sveta, ktorá používa stále ostrejších a silnejších prostriedkov. Tu sa ozve akýsi ďalší hlas, ktorý nepatrí ani jednému zo sprievodcov, ale tu už siaha svet k priamemu násiliu. Keď pútnik uteká, chce nechať všetko za sebou, až sa dostane na kraj sveta. Vidí priepasť, ničotu a situáciu, v ktorej je človek nepredstihnuteľne. V tej chvíli pútnik stráca okuliare aj uzdu.¹⁴¹

Prichádza druhé dejstvo. Pútnika volá hlas. „Vráť sa.“ Ten hlas však hovorí, pričom Patočka poznamenáva, že u Heideggera hlas nehovorí. Prichádza teologická interpretácia hlasu a patrí tomu, ktorý môže vyviesť pútnika z labyrintu, z falošnej situácie človeka. V. Schifferová upozorňuje, že podľa Patočku „kterak hlas svědomí se ukazuje jako zkáza veřejného anonyma a odhalení, odemčení vlastního způsobu existence.“¹⁴² Pútnik dostane nové okuliare aj uzdu, tieto okuliare ukazujú, aké sú veci v skutočnosti a nie také, aké sa zdali predtým.¹⁴³ Patočka ďalej teologickú časť *Labyrintu* nerozoberá, ale konštatuje, že celá štruktúra *neautentickej* a *autentickej* existencie a jej základné fenomény tu sú. Nie však vo forme filozofickej reflexie, ale básnického mýtu.¹⁴⁴ V. Schifferová upozorňuje, „hlas vyzývající poutníka k návratu do svého srdce, to je paralela onoho heideggerovského fenoménu svědomí“¹⁴⁵, ako píše Patočka, je to „volání, které odsune, přehledně, rozptýlí veřejného anonyma.“¹⁴⁶

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Srv. ibidem.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Srv. ibidem.

¹⁴² SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 542. Tiež PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 159.

¹⁴³ Srv. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 147.

¹⁴⁴ Srv. ibidem, s. 148.

¹⁴⁵ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 542.

¹⁴⁶ PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 148. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 542.

3 EURÓPA A DOBA POEURÓPSKA

V. Schifferová upozorňuje, že „jádrom Patočkova odkazu evropské filosofii je právem spatřováno v jeho „kacířsky“ tvůrčím pokračování v linii fenomenologické filosofie, jež u něho vyústilo do osobitě pojaté filosofie dějin.“¹⁴⁷ K tomuto hlavnímu myslitel'skému zameraniu sa spája jeho sústavné štúdium dejín filozofie. Fenomenológia, filozofia dejín a dejiny filozofie vytvárajú u Patočku organický celok s hlbokým a prednostným záujmom o problém európskej civilizácie.¹⁴⁸

V. Schifferová má zato, že Komenský sa v Patočkovom historicko-filozofickom zábere neocitol náhodne. Patočka skúmal Komenského v perspektíve Husserlovho diela o kríze evropských vied. Videl v ňom mysliteľa, ktorého idey predstavujú alternatívu k novovekému racionalistickému subjektivismu. Komenského idey sú nmoderné a úplne odlišné od modernej jednostranne racionalistickej a subjektivistickej tendencie. Touto svojou nmodernosťou, dôrazom na celistvosť, súlad, jednotu človeka a sveta môže byť nápomocná pri hľadaní novej duchovnej orientácie a dokonca nájsť východisko zo slepej uličky, do ktorej ho priviedla cesta modernej vedy a techniky.¹⁴⁹ Komenského veľdielo *Obecná porada o náprave vecí ľudských* je úplne iné, ba v rozpore s našim moderným nazeraním. Na druhej strane však ľudstvu ponúka tretiu cestu, ktorá vedie do univerzálnej ríše, to jest harmónie.¹⁵⁰

V tejto kapitole sa povenujeme vnútornej myšlienkovej súvislosti Patočkovej filozofickej koncepcie dejín, s jeho výkladom Komenského z hľadiska dôrazu na univerzálnosť a harmóniu. Postupne rozpracujeme Patočkov záujem o problém európskej civilizácie. Čo je podľa Patočku základ európskej duchovnosti? Aké sú duchovné problémy doby poeurópskej? Aké je východisko človeka z labyrintu – doby poeurópskej? V čom spočíva Patočkova inšpirácia Komenským?

¹⁴⁷ SCHIFFEROVÁ, V.: Komenský jako inspirace pro „poevropské období“. In Stojka, R. – Škára, M. (eds.). *Patočka a dejiny filozofie*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 94.

¹⁴⁸ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 94.

¹⁴⁹ Srv. ibidem.

¹⁵⁰ Srv. Dopis 1/63, Jan Patočka Miladě Blekastadové, 9.7. 1963, bez udania miesta. PATOČKA, J.: *Korespondence s kmenology I*. Sebrané spisy. Sv. 21. Praha: OIKOYMENH 2011, s. 18–19. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 95.

3.1 Európska epocha

Uviedli sme, že sa Patočka zaoberal problémom európskej civilizácie. Teraz sa pozrieme na to, čo je jadrom európskej tradície. Čo chápe Patočka pod pojmom dejiny Európy?

Kľúčovou myšlienkou Patočkovej filozofie je starostlivosť o dušu, ktorá stojí v základe európskej duchovnej kultúry a života vôbec. Patočka rozumie dejinami dejiny Európy.¹⁵¹ Jadrom európskej epochy je pravda, údiv, pýtanie sa a nespokojnosť. Človek si kladie otázky, problematizuje, a predovšetkým, chce vedieť. Pýta sa na zmysel ľudského života a zmyslu toho všetkého.¹⁵² Podľa Patočku sa to všetko začalo na pôde gréckej obce, medzi slobodnými ľuďmi, ktorých cieľom nebol iba život sám, ale niečo viac.¹⁵³ Politika a filozofia, ktoré vznikli v gréckej obci sú zakladateľkami dejín a tvoria akýsi medzník, ktorý oddeľuje preddejinú epochu od vlastných dejín.¹⁵⁴

V. Schifferová poukazuje, že „dejiny pro Patočku spadajú v jedno s dejinami duše, jež je tím, co v člověku přesahuje pouhou péči o uchování života a místem bytostně lidské schopnosti pravdy a nahlédnutí.“¹⁵⁵ Podľa Patočku Európa vznikla zo sókratovsko-platónskej myšlienky starostlivosti o dušu.¹⁵⁶ „Všichni mají za to, že o duši je potřeba se starat: a že starost o duši je s to člověka – nehledě na jeho krátký život, na jeho konečnost – dostat do situace podobné bohu.“¹⁵⁷

Starosť o dušu je základným európskym dedičstvom, ktoré nás ma v dnešnej dobe oslovit', v zmysle niečoho, o čo je možné sa oprieť.¹⁵⁸ „Tenhle program však předpokládá základní obrat v člověku.“¹⁵⁹ Človek by sa mal pokúsiť urobiť zo sveta svet pravdy

¹⁵¹ Srv. PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: PATOČKA, J.: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 434. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁵² Srv. PATOČKA, J.: Mají dejiny nějaký smysl? In: PATOČKA, J.: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 343–344. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁵³ Srv. ibidem., s. 344. Tiež srv. ibidem., s. 97.

¹⁵⁴ Srv. PATOČKA, J.: Kacířské eseje o filosofii dějin. In: PATOČKA, J.: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 69. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁵⁵ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁵⁶ Srv. PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 180 a 226. Tiež srv. PATOČKA, J.: *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 99. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁵⁷ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 160.

¹⁵⁸ Srv. ibidem.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 180.

a spravodlivosti.¹⁶⁰ Európa je založená na nahliadnutí, ako prejave odvahy, a to je jadro európskej tradície, ktoré Európu sformovalo.¹⁶¹

3.2 Doba poeurópska

Zistili sme, že podľa Patočku Európa vznikla z motívu sókratovsko-platónskej myšlienky starosti o dušu. Patočka má za to, že Európa „zanikla – patrne navždy – pretože na ni zapomnela a od dlhých dob se starost o duši pretvorila takovým zvláštnim spôsobom, že se stala takřka neznatelnou pod nánosem něčeho, co by se dalo nazvat starostí, péčí o zmocnění se světa.“¹⁶² Čím je charakteristická doba poeurópska podľa Patočku? Čo sa stalo s európskym dedičstvom – starosťou o dušu?

Patočka má zato, že v šesťdesiatych rokoch 20. storočia vstúpilo ľudstvo do novej éry, ktorú nazýva „doba poeurópska“.¹⁶³ Začiatok tohto procesu vidí v 15.–16. storočí, kedy starosť o dušu, múdrosť, disciplinovanosť a spravodlivosť začali byť nahradzované starosťou o vonkajší svet, ovládnutie prírody, a na miesto starosti o bytie nastúpila starosť vládnuť a mať.¹⁶⁴ V. Schifferová sa domnieva, že „sociální krize se pojí s krizí morální.“¹⁶⁵ Patočka je presvedčený, že „svědomí a jiné sentimentality již totiž dávno objektivně ztratily svou sílu a svůj význam.“¹⁶⁶ Okrem vyššie spomínaného dochádza k úpadku európskych jazykov s výnimkou angličtiny a ruštiny. Z toho Patočka vyvodzuje definitívnu skazu klasického vzdelania a klasických jazykov, ktoré tvorili duchovný tmel európanstva. To zároveň vedie k ústupu špecificky európskych vedných oblastí, a to histórie a filozofie.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Srv. ibidem.

¹⁶¹ Srv. PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 180. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 97.

¹⁶² PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 210, 228. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544. Tiež srv. M. CAJTHAML. Patočkovo pojetí duchovních základů Evropy. Dostupné online, URL: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2012/01/02.pdf> [2020-06-23]

¹⁶³ Srv. PATOČKA, J.: *Evropa a její dědičství*. In: PATOČKA, J.: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 241. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 98.

¹⁶⁴ Srv. PATOČKA, J.: *Evropa a její dědičství*, s. 246. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 98.

¹⁶⁵ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 99.

¹⁶⁶ PATOČKA, J.: *Evropa a její dědičství*, s. 255. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 99.

¹⁶⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Doba poevropská a její duchovní problémy*. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 31.

Podľa V. Schifferovej zastával Patočka názor, že „první světovou válkou bylo dovršeno přehodnocení všech hodnot ve znamení síly.¹⁶⁸ V. Schifferová upozorňuje, že „člověk v moderní racionální civilizaci přestal být vztahem k Bytí a stal se mocnou silou; proto je s ním také jako s pouhou silou nakládáno.“¹⁶⁹ Patočka píše, že člověk je „kumulován, propočítáván, využíván a manipulován jako kterýkoli jiný stav sil.“¹⁷⁰ Mimo európske národy napríklad Čína, ktoré prevzali európske dedičstvo – vedu, techniku a organizáciu, ho zároveň zlúčili s domácimi predtým v Európe nevídanými tradíciami, ako je masovosť, extrémne sociálne rozdiely spojené s bezohľadnosťou a absenciou individualizmu.¹⁷¹

Patočka konštatuje, že človek je v zúfalej situácii, s ktorou sa musí vyrovnat'.¹⁷² V. Schifferová má za to, že Európa túžila po účinnom vedení, a tým sa zrodila „uzavretá duša“, ktorá nedostačuje požiadavkám nového „poeurópskeho obdobia“. Európa s *uzavretou dušou* stroskotala.¹⁷³ Patočka je presvedčený, že v „poeurópskom období“ hrozí „daleko ostrejšie protiklady, ktoré by mohli byť osudnými pri oné dnešnej zvýšenej, na samu podstatu života zaměřenej ničiteľskej technice, ktorá asi patrí *uzavřené duši*.“¹⁷⁴ Ak je duša poňatá, ako do seba uzavretá štruktúra, tak je jej podstata spochybnená. Tým, že sa do seba uzatvára a zabúda na seba, tak zároveň samej sebe nerozumie, a to „predevším tak, že se pokouší sebe sama pochopit po způsobu věcí, k nimž zakládá kontakt.“¹⁷⁵

V. Schifferová ďalej pripomína že, v štúdiu *Duchovní základy života v naší době* Patočka varoval pre nebezpečenstvom „technického rozumu“, ktorý neposkytuje len prostriedky k životu, ale aj ničeniu. Doba „vedotechniky“ poskytuje človeku moc a hojnosť, a tým môže

¹⁶⁸ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*. s. 99. Tiež PATOČKA, J.: *Evropa a její dědictví*, s. 121.

¹⁶⁹ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*. s. 99.

¹⁷⁰ PATOČKA, J.: *Evropa a její dědictví*, s. 121. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*. s. 99. Tiež srv. F. KARFÍK. Jan Patočka a problém filosofie. Dostupné online, URL: https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Jan_Patočka_a_problém_filosofie_dejin.html [2020-06-23]

¹⁷¹ Srv. PATOČKA, J.: Husserlova idea evropské racionality. In: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. III. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 177. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s.100.

¹⁷² Srv. PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 150.

¹⁷³ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

¹⁷⁴ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 349. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

¹⁷⁵ PATOČKA, J.: Co je Evropa – šest' zlomků. In: PATOČKA, J.: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 482–483. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*. s. 102.

človek stratit' svoju dušu.¹⁷⁶ Patočka poznamenáva, že potenciál dnešného technického rozumu povedie v budúcnosti k svetu, ktorý bude opakom idyly.¹⁷⁷

Ako sme už vyššie spomenuli, v 60-tych rokoch sme vstúpili do sveta podstatne odlišného od toho predchádzajúceho, že ide o epochu novoveku zahájenú humanizmom, reformáciou a vznikom modernej vedy. Kedy dochádza k demografickému vzostupu a vytvoreniu masovej priemyselnej spoločnosti.¹⁷⁸ Vzniká riadená technika, automatizácia, otvára sa vnútro atómu, ako aj technika povoľujúca cestu do vesmíru.¹⁷⁹ V. Schifferová poukazuje na to, že „v moderní vědeckotechnické civilizaci měla tato duchovní změna doprovázená změnami v oblasti ekonomické a politické za následek rozmanité formy reifikace, alienace, depersonalizace a dehumanizace člověka.“¹⁸⁰ Duch dnešnej doby leží v objektivite fakticite a materialite.¹⁸¹ Patočka tvrdí, že bude nesmierne ťažké, aby človek pod tlakom moci a hojnosti nestratil svoju dušu.¹⁸²

V. Schifferová upozorňuje, že Patočka v stati *Doba poevropská a její duchovní problémy* výslovne vyjadril nádej, ktorú vkladal do poňatia „*otvorenej duše*“.¹⁸³ V. Schifferová má za to, že „v tomto pojetí podle Patočky spočívá nepřekonatelná lidská bída a zároveň jediné bohatství, které člověk má.“¹⁸⁴ Iba *otvorená duša* je schopná vytvorit' myšlienkovú pôdu, na ktorej by bolo možné riešiť problém „*poeurópskeho ľudstva*“.¹⁸⁵

Podľa Patočku je „*poeurópska epocha*“ epochou príležitostí a nových možností, ktoré by ľudstvo mohla viesť nielen k technickému rozumu, ale aj k rozumu rozumejúcemu samému sebe. Rozum v človeku, zameraný na objektívnu prírodu, sa nazýva rozvažovaním. Rozvažovanie spojené s modernou technikou naznačuje, že by sa opäť mohlo stať rozumom, porozumením, ktoré neopatrjuje len prostriedky, ale určuje ciele – totiž vlastné seba-uskutočnenie.¹⁸⁶

¹⁷⁶ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 548.

¹⁷⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Duchovní základy života v naší době*. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 27.

¹⁷⁸ Srv. ibidem, s. 10.

¹⁷⁹ Srv. ibidem, s. 11.

¹⁸⁰ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 98.

¹⁸¹ Srv. PATOČKA, J.: *Duchovní základy života v naší době*, s. 9.

¹⁸² Srv. ibidem, s. 27.

¹⁸³ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 547.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Srv. ibidem, s. 548.

¹⁸⁶ Srv. PATOČKA, J.: *Duchovní základy života v naší době*, s. 44.

Patočka má zato, že „když již Evropa ztroskotala s *uzavřenou duší* na daleko nepatrnějších protikladech, které se nakonec ukázaly jako nevyřešitelné, pak v poevropském údobí číhají daleko ostřejší protiklady, které by mohly být osudnými při oné dnešní zvýšené, na podstatu samého života zaměřené ničitelské technice, která asi patří ke kvintesenci *uzavřené duše*. Je tedy nanejvýš zapotřebí nové duchovnosti; je zapotřebí duchovní konverze, mají-li být problémy další epochy přístupny pozitivnímu řešení.“¹⁸⁷ Patočka je přesvědčený, že „věda a technika je samy nevyřeší.“¹⁸⁸

Patočka upozorňuje, že poňatie *otvorenej duše* môže človeka ochrániť pred vonkajškovosťou, aby svoju existenciu nechápal ako obyčajnú vec.¹⁸⁹ „Dáva mu možnosť pochopiť, že ľudské bytí není něco hotového a prostě konstatovatelného, nýbrž něco, co je třeba *nést* a *nasadiť*, čeho je třeba se *vzdát* a co je třeba *vydat*.“¹⁹⁰

Ujasnili sme si Patočkovu poňatie *doby pauerópskej*, ktorá je stvoriteľom *uzavretej duše*. Nasledujúcej podkapitole sa budeme pýtať po východisku z labyrintu – *doby poeurópskej*. V čom spočíva cesta k *otvorenej duše*? Aká je spojitosť *doby pauerópskej* s Patočkovým komeniologickým bádáním?

3.3 Tri pohyby existencie a cesta k otvorenej duši

V. Schifferová uvádza, že podľa Klauza Schallera, ktorý venoval pozornosť súvislostiam Patočkovho záujmu o Komenského, je spojnica medzi Patočkovým komeniologickým bádáním a Komenského pedagogikou koncept *otvorenej duše*.¹⁹¹ V. Schifferová poznamenáva, že Komenský poskytol Patočkovi významnú inšpiráciu pre premýšľanie otázok týkajúcich sa novej *pedagogiky* života, ktorá je natoľko potrebná v „poeurópskom období“. ¹⁹² Patočka uvádza, že Európa s *uzavretou dušou* stroskotala. Je potreba novej duchovnosti, aby problémy „poeurópskej epochy“ boli prístupné pozitívnemu riešeniu.¹⁹³

¹⁸⁷ PATOČKA, J.: Komenský a otevřená duše. In: PATOČKA, J.: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 1998. Praha: OIKOYMENH 1998, s. 349. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 100–101.

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Doba poevropská a její duchovní problémy*, s. 44. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 548.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filosofa*, s. 120.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 349–351. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filosofa*. s. 120.

Ďalej sa budeme pýtať na to, ako Patočka charakterizuje ľudský život. Aké sú *tri pohyby existencie*? Ktorý z nich je najdôležitejší? Popríklad ktorý z pohybov nás privedie k *otvorenej duši*?

3.3.1 Tri pohyby existencie

Pre správne pochopenie *otvorenej duše*, je nevyhnutná Patočkova „náuka o troch pohyboch existencie“. Podľa V. Schifferovej charakterizuje Patočka ľudský život, ako pohyb existencie.¹⁹⁴ Život chápe ako cestu, zmeny ako uskutočňujúce možnosti.¹⁹⁵ Postupne rozpracujeme jednotlivé pohyby a poukážeme na ich súvislosť s *pedagogikou*, *výchovou*, a tým sa dostaneme o krok bližšie k *otvorenej duši*.

V. Schifferová upozorňuje, že „Patočka v návaznosti na Heideggerovu úvahu o tom, že v rôznych momentech existencie se časovost se různým způsobem „časí“, ukazuje, že časení časovosti vede přímo k třem různým pohybům podle toho, na kterém momentu časovosti leží akcent, ač časovost jako anticipačně-podržující prezentace čili jednota všech tří momentů časovosti je v každém z nich přítomná.“¹⁹⁶ Podľa Patočku z trojakého časového zmyslu, teda minulého, prítomného a budúceho vyplývajú tri základné pohyby, v ktorých sa uskutočňujú tri základné možnosti človeka.¹⁹⁷ Pohyby „se navzájem předpokládají a pronikají.“¹⁹⁸

Patočka nazve prvotný pohyb ako „pohyb zakotvenia“.¹⁹⁹ Patočka tento pohyb charakterizuje nasledovne. Je to inštinktívny pohyb ľudskej existencie, ktorý má vzťah k našej minulosti – „k té stránce naší existence, kterou je naše situace (že jsme vždy již postaveni do světa).“²⁰⁰ „Také naše tělesnost tkví v této sféře.“²⁰¹ Každé zachádzanie s vecami, nástrojmi, službami, teda každé praktické konanie, predpokladá vládu tela.²⁰²

¹⁹⁴ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 535.

¹⁹⁵ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Praha: OIKOYMENH 1995 s. 102. Tie srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 535.

¹⁹⁶ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 535. Tiež PATOČKA, J.: „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech, In: *Fenomenologické spisy II*. Sebrané spisy. Sv. 7. Praha: OIKOYMENH 2009, s. 317.

¹⁹⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

¹⁹⁸ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104.

¹⁹⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²⁰² Srv. ibidem, s. 105.

Druhý pohyb „sebeprorodloužení“ alebo „sebeprorokce“ sa odohráva vo sfére práce. Patočka píše, že k druhému pohybu prislúcha časová dimenzia prítomnosti. Človek je postavený do sféry obstarávania súcién a redukovaný na sociálnu rolu.²⁰³ Druhým pohybom človek reprodukuje svoj život prácou, vytvára akési neorganické telo, ktoré je živéné vytváraním vecí.²⁰⁴ Patočka píše, že „naše reální situace konečných bytostí, které spolupracují, které ve faktickém a nahodilém světě nastupují ke společné práci, může vždy jen zmírňovat situaci boje... s perspektivou ulevující, nikdy však z této situace nevytrhující.“²⁰⁵ Táto oblasť je oblasťou priemernosti, anonymity, spoločenských rolí, kde človek nie je sám sebou. Človek nevidí samého seba ako existenciu, ale naopak ako vykonávateľa svojej úlohy.²⁰⁶

V. Schifferová má zato, že ľudsky najdôležitejší je tretí pohyb.²⁰⁷ Patočka ho nazve pohybom „průlomu“ či „vlastního sebezpochopení“, pričom mu prislúcha časová dimenzia budúcnosti.²⁰⁸ Patočka charakterizuje tento pohyb nasledovne. Je to pohyb existencie vo vlastnom slova zmysle. Všetko, čo v predchádzajúcich pohyboch ležalo mimo náš zorný uhol, je v tomto pohybe zaintegrované. Existencia sa snaží integrovať to, čo predchádzajúce pohyby zanedbávali, pretože na to nemali čas, energiu alebo to skrátka nepatrí k ich funkciám.²⁰⁹ V prvých dvoch životných pohyboch je človek povahou života, pripútaný ku konaniu jednotlivej činnosti a životných funkcií. Je to vzťah k jednotlivému. V treťom pohybe je ukázané, že sa človek môže otvoriť pre bytie ešte inak.²¹⁰ Tretí pohyb sa snaží dať dvom predchádzajúcim pohybom zmysel.²¹¹ Premeniť vlastný vzťah od jednotlivého k univerzu. Vidieť svoju súvislosť so svetom a uvidieť v ňom svoju úlohu. Na takto prežívanom ľudskom živote je odlesk nadľudského, ba božského. V tomto svetle je jednoduchšie prevziať fakt, že človek patrí k svetu ako smrteľná bytosť.²¹² Patočka poznamenáva, že „konečnost... smrtelnost právě integrujeme do existence; co jsme dříve neviděli („Zapomněl na to jako na smrt“!), to je

²⁰³ Srv. ibidem, s. 104. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²⁰⁴ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 106.

²⁰⁵ Srv. ibidem, s. 107.

²⁰⁶ Srv. ibidem.

²⁰⁷ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²⁰⁸ Srv. PATOČKA, J.: „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech, s. 330. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²⁰⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 107.

²¹⁰ Srv. PATOČKA, J.: „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech, s. 330. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²¹¹ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104.

²¹² Srv. PATOČKA, J.: „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech, s. 330. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

nyní viděno.²¹³ „Postavení čelem ke konečnosti... má nyní význam odevzdání.“²¹⁴ Človek ako súcno nie je bytím sám pre seba, ale otvára sa a odovzdáva bytiu. Je to život v odovzdanosti a život mimo seba samého,²¹⁵ „nikoly pouhá solidarita zájmu, nýbrž úplný obrat zájmu – nežije se již v tom, co spojuje a otvíra, protože je to otevřenost sama.“²¹⁶ V prvých dvoch pohyboch vládne zem človeku, v treťom pohybe sa snaží vládu zeme v nás premôcť.²¹⁷

Na začiatku sme si kládli otázku ako Patočkova *náuka o troch pohyboch* súvisí s *pedagogikou* a *výchovou*? V. Schifferová uvádza, že Klaus Schaller vo svojich štúdiách o Patočkovi venoval pozornosť súvislostiam Patočkovho záujmu o Komenského „s jeho vlastnú myšlenkovou cestou, charakterizovanou fenomenológií a jejím rozvíjením“²¹⁸ a s premýšľaním o probléme filozofie *výchovy*.²¹⁹ V. Schifferová má zato, že „spojnicí mezi Patočkovým komeniologickým bádáním a jeho pedagogikou je podle Schallera koncept *otevřené duše*.“²²⁰ V. Schifferová poukazuje na to, že v liste, ktorý poslal Patočka Klausovi Schallerovi dňa 11. augusta 1969, je jasne formulovaná súvislosť medzi *náukou o troch pohyboch existencie* a *pedagogikou*.²²¹ V liste stálo, že obrat k *otvorenej duši* úzko súvisí s *výchovou*. *Výchova* patrí k ľudskému pohybu *zakotvenia*. Jeho podstatou je priviesť osamostatňujúceho človeka k *obratu* od subjektívne tradíciou a inštinkami danej viazanosti, od subjektívneho chápania situácie k pochopeniu ľudského privilégia pravdy v zmysle asubjektívnej otvorenosti.²²² Človeku nestačí dať do rúk prostriedky, aby zvládol úlohy druhého pohybu,²²³ „ale také jej otvoriť pro to, pro co své prostředky může a má nasadit.“²²⁴ *Tretí pohyb* odhaľuje dimenziu *otvorenosti* a nová *pedagogika* dostáva podobu *obratu*.²²⁵

²¹³ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 107.

²¹⁴ PATOČKA, J.: „*Přirozený svět*“ v *meditaci svého autora po třiatřiceti letech*, s. 332. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

²¹⁵ *Ibidem*.

²¹⁶ *Ibidem*.

²¹⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 112. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536–537.

²¹⁸ SCHALLER, K.: *Pedagogika obratu. Patočkova teorie vzdělání*, in: *Comenius 1992. Gesammelte Beiträge zum Jubiläumsjahr, Sankt Augustin (Academia Verlag) 1992*, s. 346. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filozofa*. In: *Jan Patočka a novoveká filozofia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014. s. 120

²¹⁹ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filozofa*, s. 120.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 537.

²²² PATOČKA, J.: *Dopis 4/69, Jan Patočka Klausovi Schallerovi, Praha 11.8. 1969*. In: Patočka, J.: *Korespondence s komeniologou II. Sebrané spisy*. Sv. 22. Praha: OIKOYMENH, s. 126. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 537.

²²³ *Ibidem*.

²²⁴ *Ibidem*.

²²⁵ *Ibidem*.

Priblížili sme si *tri pohyby existencie*, ktorými Patočka charakterizuje život a zároveň našli spojnicu medzi Patočkovým komeniologickým bádáním a Komenského pedagogikou, ktorou je koncept *otvorenej duše*. K pohybu *zakotvenia* patrí výchova a k *treťmu pohybu* nová *pedagogika*. Pričom *tretí pohyb* zároveň odhaľuje dimenziu *otvorenosti*. Ďalej sa budeme dopytovať po dimenzii *otvorenosti*. Je náš pútnik v *Labyrinte* predstaviteľom *otvorenej duše*?

3.3.2 Pútnik z *Labyrintu* a otvorená duša

Patočka charakterizuje *uzavretú dušu* ako autonómnu uzavretú pevninu, ktorá z vonku neprijme nič cudzie. Nie je nič, čo by tvorilo jej hranice nekonečnosti alebo slobody. Paradoxne nazývame aj túto *uzavretú dušu* dušou nekonečnou. Duša je uzavretá do seba samej a kvôli svojej nekonečnosti sa môže stretnúť len sama so sebou. Svoje úlohy vidí v perspektíve ovládania a zmocňovania.²²⁶ Zrod koncepcie *uzavretej duše* je úzko spätý, avšak nie totožný so zrodom moderného poňatia života a novodobého obrazu sveta. Patočka píše, že novodobá veda je jeden z hrdinských činov ľudského ducha. Vďaka tomuto činu začína človek ovládať fyzikálnu prírodu a nakoniec dúfa, že ovládne aj svoje vlastné bytie.²²⁷ Patočka má zato, že „*uzavřenou duš*í může být jako základní argument pro její pojetí světa uplatněna „ratio“ pojímaná „podle kartesiánských formulí jako vlastnictví člověka, jako jeho majetek, ve kterém se rozvíjí jeho subjekt“, jež je „nadřazena věci; při setkání s věcí nenarazí na nic cizího, jen na rozvoj sebe samé.“²²⁸ *Uzavretá duša* sa musí s každým problémom vyrovnáť sama len s vlastnými silami a prostriedkami.²²⁹ V. Schifferová sa domnieva, že „do arzenálu *uzavřené duše* patří mistrovat, myslet v kombinacích síl, vlastnit, přivtělovat, dělit.“²³⁰ Podľa V. Schifferovej poukazoval Patočka na to, že poňatie *uzavretej duše* je v prítomnej dobe úplne bežné alebo sa dokonca stalo samozrejmosťou, že nás dnes nenapadne pomyslieť na nejakú inú možnosť.²³¹

Patočka zdôraznil, že Komenský sa od týchto moderných snáh, s ktorými je spojené zrodenie *uzavretej duše* principiálne odlišoval. Patočka poukázal na spásny obrat Komenského *otvorenej duše*, ktorá sa obracia k pravému bytiu. Podľa Patočku sa Komenský nechal touto

²²⁶ Srv. PATOČKA, J.: Komenský a otevřená duše, In: *Komeniologické studie II. Sebrané spisy*. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998, s. 337. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 537–538.

²²⁷ Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 338.

²²⁸ PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 337. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 538.

²²⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 338.

²³⁰ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 103.

²³¹ Ibidem.

myšlienkou viesť pri opise obratu zablúdeného pútnika v *Labyrinte*.²³² V. Schifferová poukazuje na to, že Patočka venoval veľkú interpretačnú pozornosť Komenského spisu *Labyrint sveta a raj srdca*.²³³ Podarilo sa mu preukázať, že východiskom z labyrintu je Komenského „vševýchova ústíci posléze ve všenápravu.“²³⁴ Patočka má zato, že Komenského *Labyrint sveta* je v skutočnosti labyrintom zkomoleného ľudstva. Ľudstvo z čias Komenského je z veľkej časti faktickým stavom dnešného ľudstva.²³⁵

Pozrime sa bližšie na Komenského pútnika očami Patočku. Nosným textom sa stane Patočkov text *Komenský a otvorená duša* z komeniologickej štúdie. Patočka charakterizuje pútnika a *Labyrint* nasledovne. Podľa Patočku je ľudská duša pútnika v bludnom labyrinte zachytením *otvorenej duše*, kedy rozum vedený Ježišom je schopný zakúsiť celistvý zmysel života. Pútnik, ktorý dostal možnosť preskúmať skutočné okolnosti života pred voľbou povolania, získava ako bádateľ dvoch podivných sprievodcov. Jeden z nich *Všezvěd* sa prejavuje tým, že všetko vie. Druhý je *Mámení*, ktorý si nekladie otázky, ale žije v zdaní a klebetách. Obaja sprievodcovia sú vlastne vrodené sklony v človeku, ktoré ho chcú dirigovať. Ich pôsobením sa z pravdy stáva zdanie. Tak, ako má väzeň putá v Platónovej jaskyni, rovnako má Komenského pútnik na krku uzdu. Bádateľ má na očiach krivo nasadené okuliare mámenia, ktoré mu znemožňujú vidieť svetlo podobne ako väzňom v Platónovej jaskyni. Pútnikovi sprievodcovia však nezakrývajú len svetlo, ale zbavujú život napätia. Sprievodcovia nútia pútnika brať nevyhnutné životné rozhodnutia na ľahkú váhu. Ukazujú pútnikovi jeho ťažkosti a povinnosti v ružovom svetle, a to tým, že ho sprievodcovia zvädzajú novými premenlivými a osľňujúcimi vecami, a tým mu bránia pri skúmaní vo vlastnom slova zmysle. Kamkoľvek sa pútnik obráti nenájde to, čo hľadá.²³⁶

Keďže pútnik má okuliare na očiach krivo nasadené, ostáva mu niečo nezahalené, čo je pre jeho bádateľskú činnosť pozitívne. Pútnik má ťažký osud, je to nešťastný človek, ktorý stratil rodinu, domov a vladára, ktorému bol oddaný. Pútnikove vlastné nešťastie ho ochraňuje pred tým, aby prepadol svetu a dáva mu možnosť tento úpadok preskúmať. Bádateľovi spoločníci *Mámenie* a *Všezvěd* však spôsobujú to, aby človek v žiadnej situácii neuvidel

²³² Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 338.

²³³ SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filosofa*, s. 115.

²³⁴ PATOČKA, J.: Náčrt Komenského díla ve světle nových objevů, In: *Komeniologické studie I. Sebrané spisy. Sv. 9. Praha: OIKOYMENH 1997, s. 99. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: Jan Amos Komenský – portrét filosofa, s. 11.*

²³⁵ Srv. PATOČKA, J.: Lidskost Komenského, In: *Komeniologické studie III. Sebrané spisy. Sv. 11. Praha: OIKOYMENH 2003, s. 486.*

²³⁶ Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 340–342.

pravdu a podroboval sa vládě zla, ničoty a zmätku.²³⁷ Ďalej sa starajú predovšetkým o to, aby pútnik nezahliadol nebytie; „neboť prázdnota, nicota a nepravda jsou právě to, co podle jejich démonického úmyslu nesmí být spatřeno ve své nicotě a nepravdě.“²³⁸

Zakrývajú predovšetkým smrť, správajú sa tak, akoby jej nebolo. Človeka sa odvracia a viac sa na nič nepýta. Priepasť ničoty je demaskovanie smrti a zároveň koniec vlády oných spoločníkov. Odkrytie ničoty je základný úkon *otvorenej duše*. Pre *otvorenú dušu* je tu ešte niečo viac než to, čo je svetu imanentné. V okamihu keď pútnik odhodí okuliare a odkryje priepasť, na ktorej spočíva každé svetské súcno, miznú spoločníci, uzda, pokušenie a zaslepovanie. Až do tejto chvíle je *otvorená duša* na všetko sama. Tu však zaznieva hlas, ktorý v ničote priepasti hlási nový začiatok. Patočka píše, že pre Komenského je to pravý Boh.²³⁹

Patočka však poznamenáva, že Komenského *otvorená duša* nie je schopná uskutočniť obrat ku kladu, prevziať základ nového života, pravého rádu a zmyslu života bez božského vodcu. V *Labyrinte* bola zdôraznená neschopnosť samotného človeka dospieť k pravde, špecifický dôvod tejto neschopnosti však uvedený nebol.²⁴⁰ Človek síce môže zahliadnuť svet a jeho ničotu; „obrátit však tuto porážku ve vítězství, dojít k názoru, že existuje zcela jiný, pravý řád, k účasti na němž je člověk povolán, k tomu všemu člověk sám jako pouhá věc mezi jinými zásadně neschopen.“²⁴¹

Patočka konštatuje, že dostatočné odvodenie základnej skúsenosti v *Labyrinte* sa dozvedáme až v *Hlubině bezpečnosti*, ktorá odhaľuje Komenského myšlienkovú opozíciu voči modernej snahe o poznanie. Podľa Patočku má Komenský tendenciu stotožňovať moderný obraz sveta a ovládanie sveta zásadne s rozvrhom sveta *uzavretej duše*. Komenský si nemyslí, že by moderné vedenie neprinášalo nič, na druhej strane je presvedčený, že ide len o zlomkovité vedenie a proti tomu chce postaviť obraz sveta vychádzajúci od samého Boha.²⁴²

V čom teda leží aktualita Komenského myšlienok pre poeurópsku epochu? Aj keď doba vedy a techniky neustále prosperuje, narastajú náznaky, že vláda *uzavretej duše* už nedostačuje požiadavkám, ktoré kladie *doba poeurópska*.²⁴³ Ako sme už spomínali je potreba novej

²³⁷ Srv. ibidem, s. 343.

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ Ibidem, s. 343–344.

²⁴⁰ Ibidem, s. 344.

²⁴¹ Ibidem.

²⁴² Srv. ibidem, s. 344–345.

²⁴³ Srv. ibidem, s. 349.

duchovnosti, ak majú byť problémy novej *poeurópskej epochy* vyriešené, pretože veda a technika ich samé nevyriešia.²⁴⁴

V tejto časti sme vysvetlili Patočkov pohľad ako na pútnika, tak *Labyrint*. Zistili sme, že pútnik je predstaviteľom *otvorenej duše*. Jedine *otvorená duša* je schopná obratu, či novej duchovnosti. Našou poslednou neznámou je *pedagogika obratu*, a práve tej sa budeme v ďalšej a poslednej podkapitole venovať.

3.4 Pedagogika obratu

Patočka píše, že v tejto dobe potrebujeme *pedagogiku obratu*, ktorá nie je obyčajným formovaním života založeným na odborných vedách. *Výchovu* nie je možné budovať tam, kde je človek vecou medzi vecami. Nemôže byť uskutočnená *dušou uzavretou*.²⁴⁵ Táto *výchova* bude s trpezlivosťou pracovať, aby bolo pochopené, že duša má svoj stred mimo vecí – „že se proto nachází tam, že překračuje, rozdáva a vydává.“²⁴⁶ V. Schifferová upozorňuje, že obnovenie záujmu o Komenského výchovné poňatie tkvie v jeho originalite, odlišnosti od modernej pedagogiky založenej na účinnom vedení.²⁴⁷ V. Schifferová pripomína, že podľa Klaus Schallera obrat k otvorenosti náleží k podstate *výchovy*.²⁴⁸

Patočka konštatuje, že Bacon a Descartes vytvorili základ účinného vedenia, ktoré z ľudstva učinilo pánov a majiteľov prírody. Objektivizujúce metódy robia zo všetkého, čoho sa dotknú, slúžiace nástroje. Z hľadiska objektivizujúcej metódy nie sme o nič menej prostriedky k využitiu ako ostatná príroda. Vládou je ten, kto má prostriedky presadiť svoju vôľu. Vôľa však naráža na inú proti vôľu, a tým dochádza ku konfliktu a chaosu. Patočka píše, že človek musí byť zachytený vo svojej *ľudskosti*, nie ako prostriedku a sile k využitiu.²⁴⁹ Patočka opisuje *ľudskosť* takto: „jako něco smysluplného samo o sobě, ba jako samotné místo všeho smyslu.“²⁵⁰

Podľa Patočku sa Komenský venoval problému človeka a riešenie nachádzal vo *výchove* s cieľom urobiť zo života život *ľudský*. Pre Komenského je *výchova* niečo hlboké. To, že je

²⁴⁴ Srv. ibidem.

²⁴⁵ Srv. PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 337–351. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: Jan Amos Komenský – portrét filozofa, s. 120.

²⁴⁶ PATOČKA, J.: *Komenský a otevřená duše*, s. 337–351. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filozofa*, s.120

²⁴⁷ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Jan Amos Komenský – portrét filozofa*, s. 120.

²⁴⁸ Srv. ibidem.

²⁴⁹ Srv. PATOČKA, J.: Jan Amos Komenský a dnešní člověk, In: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998, s. 353–354.

²⁵⁰ PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 354.

človek človekom ešte neznamená, že je aj *ľudským*. *Ľudskosť* je možnosť, ktorú je treba vykonať a uchopiť ako poslanie. *Ľudskosť* ako možnosť je však možné minúť. Patočka píše, že práve v Komenského *Labyrinte* vidíme skutočnosť zablúdeného nepravého ľudstva. Človek nie je vecou, ale zablúdený človek v labyrinte je obklopený vecami, ktorými sa zaoberá. To mu však zahaľuje pohľad, a tak nevidí svoje ľudské poslanie, zodpovednosť za seba aj druhých a zmysel všetkého. Takémuto človeka je potreba pomôcť. Človek je vládnuca bytosť, ktorú nestačí len spracovať či zmanipulovať. Človek si musí chcieť pomôcť sám, keďže človek 19. a 20. storočia je vychovávaný z hľadiska znalostí špeciálneho vychovávateľstva.²⁵¹

Patočka sa domnieva, že človeku chýba *výchova*, a tým je vo vnútri nedisciplinovaný a prenechaný hre inštinktov. *Výchova* má prebiehať hlavne bez násilia. Mechanické drenie a učenie je neúčinné.²⁵² To znamená, že človek musí nájsť cestu k sebe sám, „že mu však k tomu majú byť zjednané predpoklady a medzi nimi najdôležitejší, že je zase človek, ktorý dovede vést, tj. sám již účinnou cestu k lidskosti nastoupil, a tím ukazuje úkoly, cíle, problémy, kterých je třeba se zmocnit, takže vyzývá k vlastní odpovědnosti, k samostatnému, samočinnému, svobodně se naplňujícímu životu.“²⁵³ Pre Patočku je *výchova* vedením, ktoré vyvádza z labyrintu. Patočka je presvedčený, že *výchova* je celoživotnou úlohou, svet je školou a miestom, kde sa máme stať ľuďmi a premeniť na človeka.²⁵⁴

Patočka poukazuje na Komenského myšlienku, že každému človeku je potrebné poskytnúť výchovné prostriedky, ak sa má stať človekom. Patočka v stati „Jan Amos Komenský a dnešní člověk“ analyzuje a rozvíja Komenského myšlienku *výchovy* nasledovne. Do výchovného a vyučovacieho procesu je potreba uviesť každého človeka. *Výchova* otvára cestu k druhým a k celku. Komenského *výchovná koncepcia* súvisí s cestou, ktorá vedie k *ľudskosti*. Práve z toho dôvodu nemôže byť nikomu odopieraná a spoločnosť musí vyvinúť čo najvyššie úsilie, aby ju zabezpečila. Podľa Patočku si Komenský myslel, že pravá spoločnosť je spoločnosťou *výchovy*. Podstatné je teda zjednať predpoklady pre *výchovu* človeka k *ľudskosti*. Takáto *výchova* potrebuje nové vedenie. Vedenie, ktoré sa nezaobera jednotlivosťami, účinným vedením jednotlivých špeciálnych vied, ale vedením o celku sveta, o postavení človeka vo

²⁵¹ Srv. ibidem, s. 355.

²⁵² Srv. ibidem, s. 356.

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ Srv. ibidem.

svete, o zmysle, ktorý má ľudský život. Podľa Patočku nazýva Komenský takéto neroztriešené vedenie pansofia.²⁵⁵

Patočka Komenského pansofiu charakterizuje a rozvíja takto. Pansofia má byť súčasťou školského vyučovania. Takéto vedenie vyžaduje reformu ľudského rozumu a jeho využitia. Pansofia ukáže človeku všetky podstatné účely ľudského života v jednote.²⁵⁶ „Pansofický človek bude zároveň universálny, kosmický a mírový, irenický, poněvadž v pansofických účelech, jež jsou podstatně celkové a universální, se lidé nedostávají do sporů a bojů, jako partikulárními účely politickými a soukromými, nýbrž nutně sa v nich shodují a setkávají.“²⁵⁷ V. Schifferová má zato, že čiastkovosť, kúskovitosť vedie podľa Komenského k najzhubnejším dôsledkom, k príčine sporov, konfliktov a vojen. Ak sa niekomu zúži svet na konzum, vlastný národ, vlastné náboženstvo, vlastnú politickú stranu, tak to je základom každej ideológie, fanatizmu, čo môže viesť k násiliu voči všetkým, ktorí tento zúžený pohľad na svet nemajú, alebo majú iný zúžený pohľad na svet.²⁵⁸ Patočka zdôraznil súvislosti s Komenského *Labyrintom*, kde konflikty, vojny, disharmónia a spory pochádzajú z toho, že sa ľudia stotožňujú s niečím jednotlivým a nevidia tú špecifickosť, že človek je jediná bytosť, pre ktorú môže mať celok sveta význam.²⁵⁹

Patočka poznamenáva, že na prvý pohľad sa táto Komenského fantastická idea zdá nereálna a nesplniteľná. Je nesplniteľná vzhľadom k účinnému mocenskému vedeniu modernej prírodovedy a ostatných náuk budovaných na jej vzore. Komenského idea nám priniesla nový zmysel. Komenského myšlienka hovorí o tom, že si spoločnosť má vytyčovať ciele z hľadiska dospievania človeka k *ľudskosti*, a teda z hľadiska *výchovy*.²⁶⁰ „K všenápravě dochází a dojde tehdy, když se každý jednatel i všechny společnosti stanou nositeli procesu výchovy, totiž cesty člověka k lidskosti.“²⁶¹

V. Schifferová poukazuje nato, že Komenský podľa Patočku premýšľal problém, ako človeka učiniť skutočne *ľudským*. V. Schifferová poznamenáva, že Komenský odporúčal cestu *výchovy*.²⁶² *Výchova* človeka ako univerzálnej bytosti, odtrhnutej od partikularizmu „labyrintní

²⁵⁵ Srv. ibidem, s. 356–357.

²⁵⁶ Srv. ibidem, s. 358.

²⁵⁷ Ibidem.

²⁵⁸ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 104

²⁵⁹ Srv. PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 355. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 104–105.

²⁶⁰ Srv. PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 358.

²⁶¹ PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 358.

²⁶² Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 105.

situace a od sobeckého lpění na sobě jako věci znovu nalezne svou ztracenou lidskost.²⁶³ Patočka je presvedčený, že Komenskému záležalo najviac na *výchove*, na spôsobe ako doviest' človeka k tomu, aby bol skutočne človekom, a to je živý problém rovnako dnes, ako aj za jeho dôb.²⁶⁴ V. Schifferová píše, že Komenského univerzalizmus nám môže byť nápomocný aj na našej ceste labyrintom moderného sveta.²⁶⁵ Klaus Schaller vo svojom diele *Johann Amos Comenius Ein pädagogisches Porträt* opísal Komenského ľudskosť takto: „die Humanität des Menschen bekundet sich nicht im äußeren Gepränge und in der Vollkommenheit der Person, sondern in der Humanität der menschlichen Angelegenheiten: im rechten Umgang mit der Sachwelt, den Mitmenschen und mit Gott. Komenskýs Pädagogik ist von einem Humanismus gekennzeichnet, der nicht weltlos ist und borniert auf das subjektive Leben des Zöglings und auf die vollte Entfaltung aller seiner Kräfte zu einem Ganzen fixiert ist...“²⁶⁶

V Schifferová poukazuje na to, že Patočka v komeniologickej štúdií *Jan Amos Komenský a dnešní člověk* okrem iného predstavuje dvojakú možnosť ľudskej existencie: úpadku a vzchopenia. Je evidentné, že jeho výklad Komenského je zároveň aj výkladom jeho vlastných myšlienok, a to predovšetkým v súvislosti o osude modernej európskej civilizácie. Podľa Patočku si Komenský uvedomil úpadkovú situáciu človeka. Jej súhrnom je zapletenie človeka do seba, sústredenie na seba a agresia voči všetkému, čím je jeho *uzavretosť* narušená. Je to situácia dnešnej doby.²⁶⁷

Patočka vo svojej komeniologickej štúdií *Lidskost Komenského* upozorňuje na to, že človek má možnosť stať sa univerzálnou bytosťou, ale najskôr sa musí obrátiť, nahradiť ľahostajnosť, nenávisť a uzavretosť do seba otvorenosťou pre druhých. Nenávisť nahradiť láskou, pretože láska je otvorenosťou pre svet, jeho jednotu, celosť a zmysel.²⁶⁸ Patočka je presvedčený, že ak človek prijme lásku za svoju vodkyňu nájde cestu z labyrintu „do všeobecného, všeobšáhleho rádu, jednoty a souladu.“²⁶⁹ Táto láska nie je žiadnym

²⁶³ Ibidem, s. 105.

²⁶⁴ Srv. PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 359.

²⁶⁵ SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*, s. 105.

²⁶⁶ „Lidskost' lidí sa neprejavuje vonkajším vzhľadom či ľudskou dokonalosťou, ale v ľudskosti ľudských záležitostí: správnym zaobchádzaním so svetom vecí, s ostatným a s Bohom. Komenského pedagogika sa vyznačuje ľudskosťou, ktorá nie je nemá a obmedzená na subjektívny život žiaka, je zameraná na plný rozvoj všetkých jeho stránok vzhľadom k celku.“ – prel. Bianka Tóthová

SCHALLER, K.: *Pädagogisches Porträt: Comenius*. Academia Richarz 1992, s. 107.

²⁶⁷ Srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 550. Tiež srv. PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 486.

²⁶⁸ Srv. PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 487. Tiež srv. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 550–551.

²⁶⁹ PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 487.

sentimentom, žiadnym rozplývaním v citoch. Celá láska sa prejaví poriadkom, činnosťou a stále prehlbujúcou snahou o nápravu seba, sveta s rastúcou jednotou a harmóniou.²⁷⁰

Patočka vyzdvihuje Komenského projekt získať človeka pre *otvorenosť, otvoriť dušu* pre nápravu všetkých vecí. Zdôrazňuje, že Komenského *výchova* je vedenie. Jej úlohou je nahradiť nenávisť láskou a zmysel spočíva v úsilí nahradiť „v každom jednotlivci centrovaní v sobě láskou, odevzdáním se, otevřenosti.“²⁷¹ V. Schifferová pripomína, že rovnako v dnešnej dobe vidíme naliehavosť myšlienky starosti o dušu, z ktorej Európa vyrástla.²⁷²

²⁷⁰ Srv. ibidem.

²⁷¹ PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 488. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 551.

²⁷² SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 551.

ZÁVER

Pre našu prácu bola veľmi podnetná Čyževského interpretácia Komenského *Labyrintu*. Čyževskij uvádza štyri témy, ktoré *Labyrintom* prestupujú. Téma *duchovnej cesty* naprieč labyrintom, kedy sa pútnik nevyvíja ani nestúpa k Bohu. Pútnik sa síce duchovne obohacuje, ale spôsobom takým, že je stále o jednu ilúziu chudobnejší. Ďalšiu z tém, ktorú Čyževskij vykresľuje je *zapudená pravda*. Vyvodzuje, že celá prvá časť je vývojom tejto témy. Pútnik koná prehliadku, no predstaviteľom *zapudenej pravdy* je Šalamún. Čyževskij upozorňuje, že skutočné veci v *Labyrinte* sú zastúpené náhradami a Komenský chce pomocou *negatívnej alegórie* tieto veci demaskovať a zbaviť akéhokoľvek významu a hodnoty. Čyževskij tento Komenského zámer charakterizuje témou *nezmyselnosti ľudského sveta*. Čyževskij uvádza, že Komenského „skepse míří jen proti jedné stránce skutečnosti: právě proti labyrintu tohoto světa, aby tím jasněji vystoupila druhá stránka jsoucna ráj duše.“²⁷³ Čyževskij má zato, že Komenský na protiklad zvráteného a pravého sveta upozorňuje jedinou antitézou: protiklad *labyrintu a raja*. V druhej časti *Labyrintu* nájdeme poslednú štvrtú tému, a to *Kristus a ľudská duša*. Tá vedie k *priateľstvu s Bohom* a jej korene siahajú až do starej kresťanskej literatúry a *Písma*.

Patočkova skúsenosť labyrintu vykazuje obdobu s jeho úvahami o *vlastnej a nevlastnej existencii*. Patočka rozvádza Heideggerovu analýzu ľudského bytia. Z každodennosti charakterizuje štruktúrny moment pobytu *naladenosť*, ktorá nám odhaľuje svet, *porozumenie*, ktoré umožňuje rozumieť svetu a *reč*, ktorej patrí vyslovenie sa a zdieľanie. Patočka sa domnieva, že takýto svet je naučený, prerozprávaný a zdieľaný. Takýto pobyt nerozumie samému sebe zo seba, ale od inde. Tieto tri fenomény súvisia s tým, čo sme nazvali *verejným anonymom*. Pričom život, ktorý takýto subjekt nesie je možné charakterizovať ako úpadok. Jeho každodenný život sa odohráva bez ohľadu na celok života. Je roztrieštený do bezprostredných chvíľ, v ktorých sa mu žije dobre. „Celistvosť nášho pobytu na svete znamená, že náš pobyt v jádre svého porozumění sobě ví o své koněčnosti.“²⁷⁴ *Úzkosť*, ako pôvodná *naladenosť* odkrýva, že sme postavení do sveta ako konečné bytosti, a tým sa odhaľuje nerozptýlenie v našom živote. Život má v sebe možnosť ako sa z rozptýlenosti – *neautentickosti* obrátiť k sústredenosti k *autentickému* spôsobu existencie. Tou možnosťou je fenomén *svedomia*. Hlas v poňatí Patočku oslovuje *verejného anonyma*. *Svedomie* „volá“ naše vlastné „ja“, náš vlastný pobyt do prapôvodného postavenia pobytu vo svete. Patočka tvrdí, že základné umožnenie

²⁷³ ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*, s. 94.

²⁷⁴ PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 132.

Ľudského života sa točí buď okolo seba ako *neautentického*, alebo sa otvára pre hlbšiu – *autentickú* možnosť života, ktorá nerozhodla o zmysle života dopredu. „... Nevzala ho zvenčí, nýbrž ktorá musí vzít tento problém na seba a niejak se s ním vypořádat.“²⁷⁵ Keď pútnik uteká na kraj sveta, kde vidí priepasť a ničotu, volá ho hlas. „Vrát' sa.“ V. Schifferová upozorňuje, „hlas vyzývajúci poutníka k návratu do svého srdce, to je paralela onoho heideggerovského fenoménu svědomí“²⁷⁶, ako píše Patočka je to „volání, které odsune, přehlédne, rozptýlí veřejného anonyma.“²⁷⁷

Klíčovou myšlienkou Patočkovej filozofie je *starostlivosť o dušu*, ktorá stojí v základe európskej duchovnej kultúry a života vôbec. *Európska epocha* zanikla, pretože na starosť o dušu zabudla. Človek v modernej racionálnej civilizácii prestal byť vzťahom k bytiu, stal sa mocnou silou a ako silou je s ním aj zachádzané. Európa túžila po účinnom vedení, a tým sa zrodila *uzavretá duša*. *Uzavretá duša* „se pokouší sebe sama pochopit po způsobu věcí, k nimž zakládá kontakt.“²⁷⁸ Patočka vkladal nádej do poňatia *otvorenej duši*. Spojnica medzi Patočkovým komeniologickým bádáním a Komenského *pedagogikou* je koncept *otvorenej duše*. Komenský poskytol Patočkovi významnú inšpiráciu pre premýšľanie otázok týkajúcich sa novej pedagogiky života, ktorá je natoľko potrebná v „poeurópskom období“. K pochopeniu *otvorenej duši* je nevyhnutná Patočkova *náuka o troch pohyboch*, ktorým je charakterizovaný ľudský život. Prvotný pohyb je pohyb „zakotvenia“. Je to inštinktívny pohyb ľudskej existencie, ktorý má vzťah k našej minulosti – „k té stránce naší existence, kterou je naše situace (že jsme vždy již postaveni do světa).“²⁷⁹ Druhý pohyb je pohyb „sebeprojekce“ prislúcha mu časová dimenzia prítomnosti, kedy je človek postavený do sféry práce a redukovaný na sociálnu rolu. Ľudsky najdôležitejší je tretí pohyb „vlastního sebepochopení“, prislúcha mu časová dimenzia budúcnosti. Človek už nie je bytím sám pre seba, ale otvára sa a odovzdáva bytiu. Patočkova *náuka o troch pohyboch* súvisí s Komenského *pedagogikou*, pretože obrat k *otvorenej duši* súvisí s *výchovou*. *Výchova* patrí k ľudskému pohybu *zakotvenia*. Jeho podstatou je priviesť osamostatňujúceho človeka k *obratu*, k pochopeniu ľudského privilégia pravdy v zmysle asubjektívnej otvorenosti. *Tretí pohyb* odhaľuje dimenziu *otvorenosti* a nová *pedagogika* dostáva podobu *obratu*. Patočka poukázal na spásny obrat Komenského *otvorenej*

²⁷⁵ Ibidem, s. 147.

²⁷⁶ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 542.

²⁷⁷ PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*, s. 148. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 542.

²⁷⁸ PATOČKA, J.: *Co je Evropa – šest' zlomků*, s. 482–483. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Komenský jako inspirace pro „poevropské období“*. s. 102.

²⁷⁹ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, s. 104. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 536.

duše, ktorá sa obracia k pravému bytiu. Podľa Patočku sa Komenský nechal touto myšlienkou viesť pri opise obratu zablúdeného pútnika v *Labyrinte*. Podľa Patočku je ľudská duša pútnika v bludnom labyrinte zachytením *otvorenej duše*, kedy rozum vedený Ježišom je schopný zakúsiť celistvý zmysel života. Komenského *otvorená duša* nie je schopná uskutočniť obrat ku kladu bez božského vodcu. Patočka píše, že v tejto dobe potrebujeme *pedagogiku obratu*, ktorá nie je obyčajným formovaním života založeným na odborných vedách. *Výchovu* nie je možné budovať tam, kde je človek vecou medzi vecami. Nemôže byť uskutočnená *dušou uzavretou*. Podľa Patočku sa Komenský venoval problému človeka a riešenie nachádzal vo *výchove*, s cieľom urobiť zo života život *ľudský*. Patočka je presvedčený, že ak človek prijme lásku za svoju vodkyňu, nájde cestu z labyrintu „do všeobecného, všeobsáhlého rádu, jednoty a souladu.“²⁸⁰ Táto láska nie je žiadnym sentimentom, žiadnym rozplývaním v citoch. Celá láska sa prejaví poriadkom, činnosťou a stále prehlbujúcou snahou o nápravu seba, sveta s rastúcou jednotou a harmóniou.

V tejto práci sme na úplnom konci. Vedľa týchto geniálnych filozofov sa mi ťažko vyjadrujú vlastné myšlienky, ktoré by nezneli sucho či fádne. Každopádne by som pár riadkami vyjadriť veľkú aktuálnosť potreby výchovy k ľudskosti, pre ktorú Patočka nachádzal inšpiráciu u Komenského. V eseji *Lidskost Komenského* Patočka upozorňuje, že Komenského labyrint sveta je v skutočnosti labyrint skomoleného ľudstva, ktorému vládne kráľovná Márnosť, ktorá si hovorí múdrosť. Patočka poukazuje na to, že dobové konflikty a vojenské strety Komenskému ukázali, že človek je ustavične ohrozený úpadkovou možnosťou, a že jeho emendačné dielo je hľadaním cesty, ako z úpadkovej skutočnosti uniknúť. Symptómami úpadku sú: zapletenosť do seba, uzavretosť do seba a svojich plytkých záujmov, nenávisť ku všetkému, čím je táto uzavretosť narušená. Človeka sa zmocnil démon nenávisti a z nej pramení agresia. Človek má však inú možnosť: urobiť sa univerzálnou bytosťou, zbaviť sa uzavretosti do seba, patos života smerom k sebe nahradiť patosom otvorenosti pre druhých, démon nenávisti nahradiť patosom lásky. Patočka v tejto eseji tiež upozorňuje, že je to aj prítomná skutočnosť ľudstva. Z kontextu síce plynie, že má na mysli prítomnú skutočnosť ľudstva Komenského doby, jeho slová však vystihujú aj našu skutočnosť – tiež dnešný svet je naplnený celou škálou prejavov neľudskosti, od rozmanitých verbálnych prejavov zášti a nenávisti po násilné konflikty, ku ktorým dochádza snáď na všetkých kontinentoch.²⁸¹ V tejto našej prítomnosti sú Patočkove výzvy k otvorenosti a láske nanajvyš

²⁸⁰ PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 487.

²⁸¹ Srv. PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 486-488.

naliehavé. Človek môže oslňovať titulmi, ale bez lásky v srdci a ľudskosti voči druhým sa nezabezpečí život v mieri a jednote s ostatnými. Bolo by trúfalé chcieť akýsi „slniečkársky“ svetový mier, na druhej strane nie je na škodu sa nad tým aspoň zamyslieť. Všetci môžeme prispieť svojou troškou k celku, vychovávať z budúcej generácie nie len skvelých lekárov, právnikov či ekonómov, ale skutočných ľudí, ktorí dokážu spolu žiť v mieri a jednote.

POUŽITÁ LITERATÚRA

A. Primárna literatúra

1. KOMENSKÝ, J. A.: Labyrint světa a ráj srdce, In: *Dílo Jana Amose Komenského*. Díl 3. 1.vydání. Praha: Academia, 1978.
2. PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha: OIKOYMENH 1993.
3. PATOČKA, J.: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.
4. PATOČKA, J.: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002.
5. PATOČKA, J.: *Komeniologické studie I*. Sebrané spisy. Sv. 9. Praha: OIKOYMENH 1997.
6. PATOČKA, J.: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998.
7. PATOČKA, J.: *Komeniologické studie III*. Sebrané spisy. Sv. 11. Praha: OIKOYMENH 2003.
8. PATOČKA, J.: *Korespondence s komeniologou I*. Sebrané spisy. Sv. 21. Praha: OIKOYMENH 2011.
9. PATOČKA, J.: *Korespondence s komeniologou II*. Sebrané spisy. Sv. 22. Praha: OIKOYMENH 2011.
10. PATOČKA, J.: *Fenomenologické spisy II*. Sebrané spisy. Sv. 7. Praha: OIKOYMENH 2009.
11. PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Praha: OIKOYMENH 1995.

B. Sekundárna literatúra

1. SCHIFFEROVÁ, V.: Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy. In: Leško, V. – Stójka, R. a kol. *Patočka a filozofia 20. storočia*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015.
2. SCHIFFEROVÁ, V.: Jan Amos Komenský – portrét filozofa. In: *Jan Patočka a novoveká filozofia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014.

3. SCHIFFEROVÁ, V.: Komenský jako inspirace pro „poevropské období“. In: Stojka, R. – Škára, M. (eds.). *Patočka a dejiny filozofie*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015.
4. SCHALLER, K.: *Comenius 1992*. Gesammelte Beiträge zum Jubiläumsjahr, Sankt Augustin (Academia Verlag) 1992.
5. SCHALLER, K.: *Pädagogisches Porträt: Comenius*. Academia Richarz 1992.
6. ČYŽEVSKYJ, D.: *K Labyrintu světa*. Sv. 26. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR 2017.
7. F. KARFÍK. Jan Patočka a problém filozofie. Dostupné online, URL: https://www.reflexe.cz/Reflexe_50/Jan_Patočka_a_problém_filozofie_dejin.html [2020-06-23]
8. M. CAJTHAML. Patočkovo pojetí duchovních základů Evropy. Dostupné online, URL: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2012/01/02.pdf> [2020-06-23]